

บทที่ 2

ลักษณะการตั้งถิ่นฐานทางกายภาพของที่ตั้ง

1. ภูมิศาสตร์ และที่ตั้งเมืองเชียงใหม่

1.1 ลักษณะภูมิประเทศ อากาศ ขนาด และที่ตั้ง

ลักษณะทางกายภาพระดับประเทศ

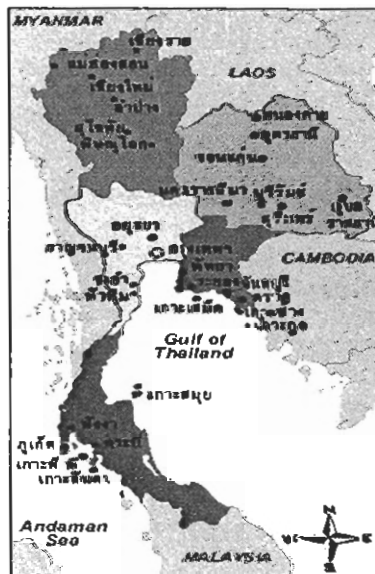
ที่ตั้งประเทศไทยตั้งอยู่กลางภาคพื้นเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ มีพื้นที่ทั้งหมด 513,115 ตารางกิโลเมตร จากเหนือจรดใต้วัดได้ 1,620 กิโลเมตร และจากตะวันตกจรดตะวันออกวัดได้ 775 กิโลเมตร

ทิศเหนือ ติดต่อกับ สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวและสหภาพพม่า

ทิศตะวันออก ติดต่อกับ ราชอาณาจักรกัมพูชาและอ่าวไทย

ทิศตะวันตก ติดต่อกับ สหภาพพม่า

ทิศใต้ ติดต่อกับ ประเทศมาเลเซีย

แผนที่ที่ 1 แสดงแผนที่ประเทศไทย

ที่มา : Chiangmai, Thailand Chiangmai Map [Online], accessed 28 January 2006.

Available from <ftp://sabuy.com>

ภูมิอากาศ ร้อนชื้นมีลมมรสุม อุณหภูมิสูงสุดในเดือนมีนาคมและเมษายน วัดได้เฉลี่ย 28-38 องศาเซลเซียส ความชื้นเฉลี่ยอยู่ระหว่างร้อยละ 82.7 - 83 ฤดูกาล ร้อน (มีนาคม ถึง พฤษภาคม) ฝน (มิถุนายนถึงตุลาคม) หนาว (พฤศจิกายนถึงกุมภาพันธ์)

ลักษณะทางกายภาพระดับภาค

สภาพทางภูมิศาสตร์ ภาคเหนือตั้งอยู่ระหว่างเส้นละติจูดที่ 14 ถึง 21 องศาเหนือ กับเส้นลองจิจูดที่ 97 ถึง 102 องศาตะวันออก ห่างจากกรุงเทพมหานครขึ้นไปทางทิศเหนือเป็น ระยะทางประมาณ 240 กิโลเมตร มีอาณาเขตติดต่อดังนี้

ทิศเหนือ ติดต่อกับ ประเทศสาธารณรัฐสังคมนิยมแห่งสหภาพพม่าและ ประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว

ทิศตะวันออก ติดต่อกับ ประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว จังหวัดเลย ขอนแก่น และชัยภูมิ

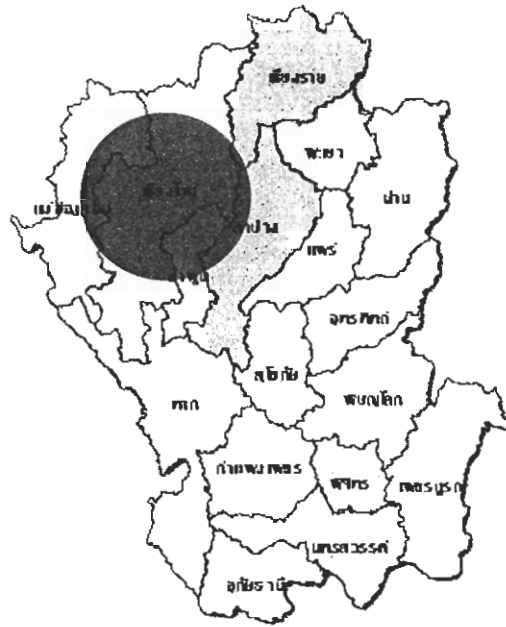
ทิศใต้ ติดต่อกับ จังหวัดลพบุรี ชัยนาท สุพรรณบุรี และกาญจนบุรี

ทิศตะวันตก ติดต่อกับ ประเทศสาธารณรัฐสังคมนิยมแห่งสหภาพพม่า

พื้นที่ของภาครวมทั้งสิ้น 16,933.3 ตารางกิโลเมตร คิดเป็นร้อยละ 33.06 ของพื้นที่ รวมทั้งประเทศ แบ่งออกเป็นภาคเหนือตอนบนพื้นที่ 102,259.0 ตารางกิโลเมตร ประกอบด้วย

จังหวัดเชียงราย เชียงใหม่ ตาก น่าน พะเยา แม่ฮ่องสอน ลำปาง ลำพูน และภาคเหนือ ตอนล่างพื้นที่ 67,385 ตารางกิโลเมตร ประกอบด้วย จังหวัดกำแพงเพชร นครสวรรค์ พิจิตร พิษณุโลก เพชรบูรณ์ สุโขทัย อุตรดิตถ์ และอุทัยธานี

ลักษณะภูมิประเทศ สภาพภูมิประเทศของภาคเหนือซึ่งประกอบไปด้วยจังหวัดเชียงราย แม่ฮ่องสอน เชียงใหม่ พะเยา น่าน แพร่ ลำปาง ลำพูน ตาก อุตรดิตถ์ สุโขทัย พิษณุโลก กำแพง พิจิตร เพชรบูรณ์ นครสวรรค์ ลักษณะทางตอนบนประกอบด้วยภูเขา และ เทือกเขาสูงทอดยาวในแนวเหนือใต้ขนานกับเส้นของลองจิจูด และในตอนล่างเป็นที่ราบลุ่ม นอกจากนี้ยังมีแม่น้ำสายสำคัญๆ ที่เกิดจากบริเวณเทือกเขาสูงไหลผ่าน เช่น แม่น้ำปิง วัง ยม น่าน และสาขาอื่นๆ ทำให้พื้นที่บริเวณนี้เหมาะแก่การเกษตรกรรมและมีความสำคัญในทางเศรษฐกิจ และการตั้งถิ่นฐานของประชากรในภาคนี้อีกด้วย

แผนที่ที่ 2 แสดงแผนที่ภาคเหนือ

ที่มา : Chiangmai, Thailand Chiangmai Map [Online], accessed 28 January 2006.

Available from <ftp://sabuy.com>

ลักษณะภูมิอากาศ พื้นที่ภาคเหนือจัดอยู่ในประเภทอากาศแบบฝนเมืองร้อน เฉพาะฤดูหรือแบบทุ่งหญ้าเมืองร้อน ในฤดูมรสุมตะวันออกเฉียงใต้จะมีอากาศชุ่มชื้นและมีฝนตกตลอดฤดู แต่ในฤดูมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือ นั้น จะมีอากาศแห้งแล้ง อุณหภูมิเฉลี่ยตลอดปีของภาคเหนือตอนบนระหว่าง 24.6 – 27.5 องศาเซลเซียส ของภาคเหนือตอนล่าง 27.7 – 28.5 องศาเซลเซียส ปริมาณน้ำฝน เฉลี่ยของภาคเหนือตอนล่างระหว่าง 1,100 – 1,400 กิโลเมตรต่อปี ฤดูฝนของภาคเหนือมีระยะเวลานาน เริ่มต้นราวกลางเดือนพฤษภาคม และไปหมดราวกลางเดือนตุลาคม

ลักษณะทั่วไปของจังหวัดเชียงใหม่

ลักษณะทางกายภาพระดับจังหวัด ที่ตั้ง จังหวัดเชียงใหม่ตั้งอยู่ทางทิศเหนือของประเทศไทย เส้นรุ้งที่ 16 องศาเหนือ และเส้นแวงที่ 99 องศาตะวันออก สูงจากระดับน้ำทะเลประมาณ 1,027 ฟุต (310 เมตร) ส่วนกว้างจากทิศตะวันตกจรดทิศตะวันออกประมาณ 138 กิโลเมตร ส่วนยาวจากทิศเหนือจรดทิศใต้ประมาณ 320 กิโลเมตร ห่างจากกรุงเทพมหานครประมาณ 750 กิโลเมตร โดยทางรถไฟ และโดยรถยนต์ประมาณ 720 กิโลเมตร ตาม แนวทางหลวงแผ่นดินสายเหนือ

ทิศเหนือ - ติดกับรัฐฉาน ของสหภาพพม่า (เมียนมาร์) โดยมีทิวเขาแดนลาว เป็นเส้นกั้นอาณาเขต

ทิศใต้ - ติดกับอำเภอสามเงา จังหวัดตาก

ทิศตะวันออก - ติดกับจังหวัดเชียงราย ลำพูน และ ลำปาง

ทิศตะวันตก - ติดกับอำเภอขุนยวม และ อำเภอแม่สะเรียง จังหวัดแม่ฮ่องสอน

ลักษณะภูมิอากาศ เชียงใหม่ เป็นจังหวัดที่มีสภาพอากาศค่อนข้างเย็นตลอดทั้งปี มีอุณหภูมิเฉลี่ยทั้งปี 25.4 องศาเซลเซียส โดยมีค่าอุณหภูมิสูงสุดเฉลี่ย 31.8 องศาเซลเซียส อุณหภูมิต่ำสุดเฉลี่ย 20.1 องศาเซลเซียสความชื้นสัมพัทธ์เฉลี่ยตลอดปี 72% สภาพภูมิอากาศ จังหวัดเชียงใหม่อยู่ภายใต้อิทธิพลมรสุม 2 ชนิด คือลมมรสุมตะวันตกเฉียงใต้ และลมมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือ แบ่งภูมิอากาศออกได้เป็น 3 ฤดู ได้แก่ ฤดูฝน ฤดูหนาว และฤดูร้อน

สภาพภูมิประเทศ โดยทั่วไปแล้วพื้นที่จังหวัดเชียงใหม่เป็นป่าละเมาะและภูเขา มีที่ราบอยู่ตอนกลางตามสองฟากฝั่งแม่น้ำปิง มีภูเขาสูงที่สุดในประเทศไทย คือ "ดอยอินทนนท์" สูงประมาณ 2,565 เมตร อยู่ในเขตอำเภอจอมทอง ห่างจากตัวเมืองเชียงใหม่ไปทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ประมาณ 106 กม. ดอยอินทนนท์ เป็นสถานที่ท่องเที่ยวที่ได้รับความนิยม นอกจากนี้ยังมีดอยอื่นๆ ที่มีความสูงรองลงมา อีกหลายแห่ง เช่น ดอยผ้าห่มปกสูง 2,297 เมตร ดอยหลวงเชียงดาวสูง 2,195 เมตร ดอยสุเทพสูง 1,678 เมตร

ลักษณะทางการปกครอง

การแบ่งเขตการปกครอง จังหวัดเชียงใหม่แบ่งเขตการปกครองออกเป็น 22 อำเภอ 2 กิ่งอำเภอ มีจำนวนตำบล 204 ตำบล และจำนวนหมู่บ้าน 1,950 หมู่บ้าน

ประชากร จังหวัดเชียงใหม่มีประชากรรวมทั้งสิ้น 1,589,977 คน แยกเป็นชาย 787,600 คน หญิง 802,377 คน ความหนาแน่นเฉลี่ย 78 คน / ตารางกิโลเมตร

แหล่งน้ำธรรมชาติ จังหวัดเชียงใหม่ มีแหล่งน้ำธรรมชาติ ประกอบด้วย แม่น้ำลำคลอง หนองและบึงธรรมชาติหลายแห่ง สำหรับแม่น้ำที่สำคัญๆ ของจังหวัดเชียงใหม่มี 8 สายด้วยกันคือ

1. แม่น้ำปิง เป็นแม่น้ำสายใหญ่และยาวที่สุด ต้นน้ำอยู่บริเวณหมู่บ้านเมืองงายของภูเขาแดนลาวติดพรมแดนตอนเหนือไหลผ่านหมู่บ้านเมืองงายลงมายังอำเภอเชียงดาว แม่แตงแมริม ผ่านกลางเมืองเชียงใหม่ ลงไปกลายเป็นกั้นเขตจังหวัดลำพูน กับเชียงใหม่ ผ่านอำเภอสาร์ภีและอำเภอหางดง อำเภอป่าซาง อำเภอบ้านไถ่ จังหวัดลำพูน อำเภอจอมทอง และอำเภอฮอด จังหวัดเชียงใหม่ ลงไปยังจังหวัด ตาก จังหวัดกำแพงเพชรบรรจบแม่น้ำน่านที่ปากน้ำโพ จังหวัด

นครสวรรค์

2. แม่น้ำฝาง อยู่ในเขตอำเภอฟาง เป็นแม่น้ำที่ไหลย้อนขึ้นไปทางทิศเหนือ ต้นน้ำเป็นลำธารหลายสายไหลมารวมกันจากตอนใต้สุดของอำเภอฟาง แล้วไหลไปบรรจบกันทางทิศตะวันออกของตัวอำเภอฟางไหลไปบรรจบกับแม่น้ำกกที่บ้านท่าตอน และไหลลงไปทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ผ่านจังหวัดเชียงรายแล้ววกขึ้นไปทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือบรรจบลำน้ำแม่โขง

3. แม่น้ำแม่แตง ต้นน้ำเกิดจากห้วยลำธารต่างๆ เขตตำบลเมืองแหง ทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือของอำเภอเชียงดาวไหลมารวมกับน้ำแม่คองกลายเป็นลำน้ำแม่แตงไหลผ่านอำเภอแม่แตงบรรจบแม่น้ำปิงทางทิศใต้ของอำเภอแม่แตงบริเวณบ้านสหกรณ์

4. แม่น้ำแม่จัด ต้นน้ำเกิดจากห้วยลำธารจากภูเขาซึ่งล้อมรอบตัวอำเภอพัวเกิดแม่น้ำสายนี้ไหลผ่านเขตอำเภอดอยสะเก็ดบรรจบกับแม่น้ำก่น แม่น้ำคาว ลงสู่ แม่น้ำปิง

5. แม่น้ำกวง ต้นน้ำเกิดอยู่บนเทือกเขาบริเวณบ้านยางนายน้อย ไหลผ่านอำเภอดอยสะเก็ด อำเภอสันทราย อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่ อำเภอเมืองลำพูนแล้วไหลบรรจบกับแม่น้ำปิงบริเวณบ้านสบทา

6. แม่น้ำแม่ขาน ต้นน้ำเกิดอยู่บนเทือกเขาบริเวณบ้านแม่ขานใหญ่ อำเภอสะเมิงไหลผ่านทุ่งนาบริเวณด้านทิศตะวันออกเฉียงเหนือของอำเภอสันป่าตองไหลบรรจบแม่น้ำปิงบริเวณบ้านท่ามะโอ อำเภอสันป่าตอง

7. แม่น้ำแม่กลาง ต้นน้ำเกิดอยู่บนเทือกเขาดอยอินทนนท์ หรือดอยอ่างกา ในเขตอำเภอจอมทอง แล้วไหลผ่านตัวอำเภอจอมทองลงสู่แม่น้ำปิง

8. แม่น้ำแม่แจ่ม ต้นน้ำเกิดอยู่บนเทือกเขาสาขาของดอยหัวช้างในเขตอำเภอแม่แจ่ม ไหลมารวมกับลำธารอื่นๆ ในเขตบ้านม่วงบ้องกลายเป็นแม่น้ำแม่แจ่ม ไหลผ่านภูเขาซึ่งขนานอยู่สองข้างเต็มไปด้วยทิวทัศน์ธรรมชาติสวยงามเลียบเขาดอยอินทนนท์ ทางด้านทิศตะวันตกแล้วไหลผ่านที่ราบป่าไม้ ทุ่งนา หมู่บ้าน ผ่านตัวอำเภอแม่แจ่มแล้ววกอ้อมดอยเสี้ยนทางทิศตะวันตกและทิศใต้ลงมาบรรจบแม่น้ำแม่ปิงที่บ้านแม่แจ่ม ห่างจากที่ว่าการอำเภอฮอดไปทางทิศเหนือ

ทรัพยากรธรรมชาติของจังหวัดเชียงใหม่ แร่ธาตุที่สำคัญของจังหวัดเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่ พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นป่าและภูเขา ซึ่งมีศักยภาพทางแร่สูงมากจังหวัดหนึ่ง ทั้งนี้เนื่องจากสภาพทางธรณีวิทยาซึ่งประกอบด้วยหินทั้ง 3 ชนิด คือหินอัคนีหินชั้น หรือหินตะกอน และหินแปร เกิดขึ้นหลายยุคหลายสมัย โดยหินทั้ง 3 ประเภท ดังกล่าวนั้น แต่ละประเภทยังแยกออกเป็นชนิดต่างๆอีกหลายชนิด แต่ละชนิดนั้นมีแร่หลักประกอบอยู่ในหินเป็นสำคัญ เช่น หินชั้นที่เราเรียกว่าหินทรายเพราะประกอบด้วยหินทรายที่เป็นแร่ควอร์ตเป็นหลัก อาจจะเป็นแร่ไมกา หรือ

แร่อื่นๆ ปนด้วยก็ได้ นอกจากจะมีแร่หลักประกอบอยู่แล้ว ยังอาจจะมีแร่อื่นเกิดด้วยแร่บางชนิด ผลิตอยู่ในปริมาณมากและมีคุณค่าทางเศรษฐกิจเป็นแหล่งแร่ทางเศรษฐกิจที่มีการพัฒนา และผลิตขึ้นมาใช้ประโยชน์ เช่น ถ่านหิน แมงกานีส เฟลด์สปาร์ แบไรต์ ฟลูออไรต์ ดีบุกซีไลต์ ดินขาว และแร่หินอุตสาหกรรม (เพื่ออุตสาหกรรมก่อสร้าง) เป็นต้นปัจจุบันจังหวัดเชียงใหม่ มีการผลิตแร่จำนวน 6 ชนิด คือ ดีบุก ซีไลต์ ลิกไนต์ หินอุตสาหกรรมชนิดหินปูน หินอุตสาหกรรมชนิดหินแอนดีไซต์ ในพื้นที่ อ.สะเมิงแม่แจ่ม จอมทอง ฮอด ดอยสะเก็ด เชียงดาวและไชยปราการ สำหรับปริมาณในการผลิต ขึ้นอยู่กับความต้องการของตลาด และผู้ใช้แร่เป็นวัตถุดิบในอุตสาหกรรมนั้นๆ ดังนั้นปริมาณการผลิตจึงไม่แน่นอน ผันแปรไปตามความต้องการของตลาดและราคาแร่โดยในปี 2542 มีการผลิตแร่จำนวน 1,188,264 เมตริกตัน เป็นมูลค่า 262,662,789บาท พื้นที่แหล่งแร่ที่ได้รับอนุญาตประทานบัตรที่มีการเปิดการทำเหมืองแร่ผ่านไปแล้วและพื้นที่ดังกล่าวเมื่อไม่มีการใช้ประโยชน์ในการทำเหมืองแร่อีกต่อไป ผู้ประกอบการเหมืองแร่จะต้องทำการปรับสภาพพื้นที่พื้นที่ให้มีสภาพที่กรมกลืนกับ ธรรมชาติ โดยมีการปลูกพันธุ์ไม้ยืนต้นชนิดโตเร็วทดแทนในบริเวณนั้นๆ ในปัจจุบันการฟื้นฟูสภาพพื้นที่ในเขตเหมืองแร่ได้ดำเนินการควบคู่ไปพร้อมๆ กับการทำเหมืองแร่ ทั้งนี้เพื่อเป็นการส่งเสริมรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมในพื้นที่ เหมืองแร่ไม่ให้เกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและชุมชน ซึ่งได้ผลเป็นที่น่าพอใจในระดับหนึ่ง

ทรัพยากรดิน

ลักษณะดินของจังหวัดเชียงใหม่ พื้นที่ของจังหวัดเชียงใหม่อาจแบ่งตามลักษณะกลุ่มดินออกได้เป็น 4 กลุ่มคือ

1. กลุ่มดินนา ครอบคลุมพื้นที่ประมาณร้อยละ 10 ของพื้นที่ทั้งหมดของจังหวัดอยู่ในสภาพพื้นที่งานลุ่มดินลึก เนื้อดินค่อนข้างละเอียด มักมีน้ำท่วมขังในฤดูเพาะปลูกมักใช้ทำนาในฤดูแล้งพื้นที่ที่มีการชลประทานสามารถปลูกพืชไร่ หรือพืชสวน เป็นพืชครั้งที่ 2 ได้ดี
2. กลุ่มดินไร่ ครอบคลุมพื้นที่ประมาณร้อยละ 10 ของพื้นที่ทั้งหมดของจังหวัดอยู่บนพื้นที่ดอน มีความลาดเท ดินลึก เนื้อดินร่วนถึงค่อนข้างละเอียด การระบายน้ำดี จะมีปัญหาของน้ำในฤดูเพาะปลูกและมีการชะล้างหน้าดิน ทำให้ความอุดมสมบูรณ์ของดินลดลงในบางพื้นที่ที่มีแหล่งน้ำจะใช้ปลูกไม้ผลได้ดี
3. กลุ่มดินตื้น ครอบคลุมพื้นที่ประมาณร้อยละ 5 ของพื้นที่ทั้งหมดของจังหวัดส่วนใหญ่พบตามที่ลาดเชิงเขา ดินตื้น มีกรวดหรือเศษหินหักปะปนอยู่ในเนื้อดินมาก มีสภาพเป็นป่าโปร่ง ไม่เหมาะสมสำหรับการเกษตรแต่เป็นแหล่งวัตถุดิบสร้างทางที่ดี
4. ภูเขา ครอบคลุมพื้นที่ประมาณร้อยละ 75 ของพื้นที่ทั้งหมดของจังหวัด มีทั้งดินลึก

ทรัพย์สินทางปัญญา

Available from <ftp://sabuy.com>

2. ภูมิศาสตร์ และที่ตั้งเมืองอำเภอสันป่าตอง

2.1 ลักษณะภูมิประเทศ และกายภาพ

ความเป็นมาอำเภอสันป่าตอง อำเภอสันป่าตองได้รับการยกฐานะเป็นอำเภอ เมื่อปี พ.ศ.2459 เดิมเป็นเขตการปกครองของสองอำเภอ คือ อำเภอแม่วาง และอำเภอบ้านแม มีที่ว่าการอำเภอตั้งอยู่ที่บ้านกาด ต่อมาเมื่อปีพ.ศ.2477 กระทรวงมหาดไทยได้ประกาศยุบอำเภอแม่วางและอำเภอบ้านแม รวมเป็นอันเดียวกันให้ชื่อว่า "อำเภอบ้านแม" โดยมีที่ว่าการอำเภอตั้งอยู่ที่บ้านเปียง หมู่ที่ 13 ตำบลบ้านแม ต่อมาเมื่อวันที่ 4 มิถุนายน 2482 มีการย้ายที่ว่าการอำเภอมาอยู่ที่บ้านสันป่าตอง หมู่ที่ 10 ตำบลยู่หวา และได้เปลี่ยนชื่อเป็นอำเภอสันป่าตองมาจนถึงทุกวันนี้ เดิมมีเขตการปกครอง 14 ตำบล (รวมตำบลหารแก้ว และ ตำบลหนองตอง ของอำเภอหางดง ซึ่งเดิมขึ้นอยู่กับอำเภอสันป่าตอง และแยกไปเมื่อปี พ.ศ.2489)

ที่ตั้ง / ลักษณะทางภูมิศาสตร์ อำเภอสันป่าตองตั้งอยู่ริมถนนสายเชียงใหม่ – ฮอด ห่างจากจังหวัดเชียงใหม่ 22 กิโลเมตร ในพื้นที่ หมู่ที่ 10 ตำบลยู่หวา ห่างจาก

กรุงเทพมหานคร 770 กิโลเมตร มีพื้นที่ทั้งหมด 178.188 ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ 111,367.50 ไร่

อาณาเขต

ทิศเหนือ	ติดต่อกับ อำเภอหางดง จังหวัดเชียงใหม่
ทิศใต้	ติดต่อกับ กิ่งอำเภอดอยหล่อ จังหวัดเชียงใหม่ เชียงใหม่
ทิศตะวันออก	ติดต่อกับ อำเภอหางดง จังหวัดเชียงใหม่ อำเภอเมืองลำพูน อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน
ทิศตะวันตก	ติดต่อกับ อำเภอแม่วาง จังหวัดเชียงใหม่

ลักษณะภูมิประเทศ โดยทั่วไปเป็นที่ราบลุ่ม (ที่ราบประมาณ 84,838 ไร่) ส่วนใหญ่เป็นพื้นที่ทำการเกษตรส่วนที่เหลือเป็นพื้นที่ภูเขาและป่าเล็กน้อย ประมาณร้อยละ 10 ของพื้นที่ทั้งหมด พื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติจะอยู่ในบริเวณตำบลสันกลางและตำบลน้ำบ่อหลวง มีพื้นที่ประมาณ 11,500 ไร่

มีพื้นที่ทั้งหมด 111,367.50 ไร่

- พื้นที่ราบ 84,838.50 ไร่ ร้อยละ 76.18
- ภูเขา 11,500.00 ไร่ ร้อยละ 10.33
- พื้นน้ำ 15,029.00 ไร่ ร้อยละ 13.49

ประชากร

- ราษฎรส่วนใหญ่มีอาชีพการเกษตรและบางส่วนประกอบอาชีพรับจ้าง
- รายได้ของประชาชนเฉลี่ยต่อหัวต่อปี 18,000 บาท
- ความหนาแน่นของประชากร 420 คน / ตร.กม.

การคมนาคม การคมนาคมติดต่อระหว่างอำเภอกับตำบล หมู่บ้านต่าง ๆ สามารถติดต่อได้อย่างสะดวก ทุกฤดูกาล เนื่องจากสภาพถนนส่วนใหญ่เป็นถนนที่ถาวรแล้ว ส่วนการติดต่อกับทางจังหวัดสามารถให้เส้นทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 108 (ถนนเชียงใหม่-ฮอด) ระยะทางประมาณ 22 กิโลเมตร ใช้เวลาเดินทางประมาณ 30 นาที และยังสามารถติดต่อกับจังหวัดอื่น ๆ เช่น จังหวัดลำพูน จังหวัดลำปาง และกรุงเทพมหานคร ได้สะดวก มีรถบัสโดยสารธรรมดา และปรับอากาศ และรถยนต์รับจ้างสองแถววิ่งมาตลอด 24 ชั่วโมงการ

คมนาคมและการติดต่อสื่อสาร

- การคมนาคมภายในอำเภอ ทางบก ประเภทถนน คสล. 124 สาย ราง 20 สาย

การปกครอง การปกครองแบ่งออกเป็น 11 ตำบล 118 หมู่บ้าน 2 เทศบาลตำบล 11 องค์การบริหารส่วนตำบล ประชากรทั้งหมดของอำเภอ 78,519 คน

1. ตำบลยุหว่า	14	หมู่บ้าน
2. ตำบลท่าวังพร้าว	7	หมู่บ้าน
3. ตำบลสันกลาง	9	หมู่บ้าน
4. ตำบลมะขามหลวง	9	หมู่บ้าน
5. ตำบลแม่ก้า	14	หมู่บ้าน
6. ตำบลบ้านแม่	13	หมู่บ้าน
7. ตำบลบ้านกลาง	11	หมู่บ้าน
8. ตำบลทุ่งสะโตก	12	หมู่บ้าน
9. ตำบลทุ่งด้อม	11	หมู่บ้าน
10. ตำบลน้ำบ่อหลวง	11	หมู่บ้าน
11. ตำบลมะขุนหวาน	7	หมู่บ้าน
12. เทศบาลตำบลบ้านกลาง	7	หมู่บ้าน
13. เทศบาลตำบลสันป่าตอง	7	หมู่บ้าน

การเกษตร ด้านการเกษตรกรรม

- ทำนา 41,732 ไร่ ทำสวน 13,883 ไร่ ทำไร่ 19,471 ไร่

พืชเศรษฐกิจที่สำคัญของอำเภอสันป่าตอง

1. ข้าว
2. ลำไย
3. ถั่วเหลือง
4. หอมหัวใหญ่
5. กระเทียม

ประเพณีสำคัญ

งานประเพณีรดน้ำดำหัวผู้ใหญ่ ช่วงเวลาจัดงานสงกรานต์ (เมษายน)

งานประเพณีตานก๋วยสลาก ช่วงเวลาจัดงานตุลาคม

งานประเพณีปอยหลวง ช่วงเวลาจัดงานมีนาคม – พฤษภาคม

อำเภอ สันป่าตอง แบ่งเขตการปกครองเป็นตำบลต่าง ๆ ดังนี้ ชื่อตำบล ย่อว่า น้ำบ่อหลวง มะขามหลวง ท่าวังพร้าว สันกลาง บ้านกลางทุ่งสะโตก ทุ่งด้อม บ้านแม่แม่ก้า มะขุนหวาน

2.2 แหล่งน้ำธรรมชาติ จังหวัดเชียงใหม่ มีแหล่งน้ำธรรมชาติ ประกอบด้วย แม่น้ำลำคลอง หนองและบึง ธรรมชาติหลายแห่งสำหรับแม่น้ำที่สำคัญๆ ของจังหวัดเชียงใหม่มี 8 สายด้วยกันคือ

แม่น้ำปิงเป็นแม่น้ำสายใหญ่และยาวที่สุด ต้นน้ำอยู่บริเวณหมู่บ้านเมืองงายของภูเขาแดนลาวติดพรมแดนตอนเหนือไหลผ่านหมู่บ้านเมืองงายลงมายังอำเภอเชียงดาว แม่แตง แมริม ผ่านกลางเมืองเชียงใหม่ ลงไปกลายเป็นกั้นเขตจังหวัดลำพูน กับเชียงใหม่ ผ่านอำเภอสารภีและอำเภอหางดง อำเภอป่าซาง อำเภอบ้านโฮ่งจังหวัดลำพูน อำเภอจอมทอง และอำเภอฮอด จังหวัดเชียงใหม่ ลงไปยังจังหวัด ตาก จังหวัดกำแพงเพชรบรรจบแม่น้ำน่านที่ปากน้ำโพ จังหวัดนครสวรรค์

แม่น้ำฝาง อยู่ในเขตอำเภอฝาง เป็นแม่น้ำที่ไหลย้อนขึ้นไปทางทิศเหนือ ต้นน้ำเป็นลำธารหลายสายไหลมารวมกันจากตอนใต้สุดของอำเภอฝาง แล้วไหลไปบรรจบกันทางทิศตะวันออกของตัวอำเภอฝางไหลไปบรรจบกับแม่น้ำกกที่บ้านท่าตอน และไหลลงไปทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ผ่านจังหวัดเชียงรายแล้ววกขึ้นไปทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือบรรจบลำน้ำแม่โขง

แม่น้ำแม่แตง ต้นน้ำเกิดจากห้วยลำธารต่างๆ เขตตำบลเมืองแหง ทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือของอำเภอเชียงดาวไหลมารวมกับน้ำแม่คองกลายเป็นลำน้ำแม่แตงไหลผ่านอำเภอแม่แตงบรรจบแม่น้ำปิงทางทิศใต้ของอำเภอแม่แตงบริเวณบ้านสหกรณ์

แม่น้ำแม่งัด ต้นน้ำเกิดจากห้วยลำธารจากภูเขาซึ่งล้อมรอบตัวอำเภอพร้าวเกิดแม่น้ำ

สายนี้ไหลผ่านเขตอำเภอดอยสะเก็ดบรรจบกับแม่น้ำก้น แม่น้ำขาว ลงสู่แม่น้ำปิง

แม่น้ำกว้ง ต้นน้ำเกิดอยู่บนเทือกเขาบริเวณบ้านยางนายน้อย ไหลผ่านอำเภอดอยสะเก็ด อำเภอสันทราย อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่ อำเภอเมืองลำพูนแล้งไหลบรรจบกับแม่น้ำปิงบริเวณบ้านสบทา

แม่น้ำแม่ขาน ต้นน้ำเกิดอยู่บนเทือกเขาบริเวณบ้านแม่ขานใหญ่ อำเภอสะเมิงไหลผ่านทุ่งนาบริเวณด้านทิศตะวันออกเฉียงเหนือของอำเภอสันป่าตองไหลบรรจบแม่น้ำปิงบริเวณบ้านท่ามะโอ อำเภอสันป่าตอง

แม่น้ำแม่กลาง ต้นน้ำเกิดอยู่บนเทือกเขาดอยอินทนนท์ หรือดอยอ่างกา ในเขตอำเภอจอมทองแล้วไหลผ่านตัวอำเภอจอมทองลงสู่แม่น้ำปิง

แม่น้ำแม่แจ่ม ต้นน้ำเกิดอยู่บนเทือกเขาสาขาของดอยหัวช้างในเขตอำเภอแม่แจ่ม ไหลมารวมกับลำธารอื่นๆ ในเขตบ้านม่วงป่องกลายเป็นแม่น้ำแม่แจ่ม ไหลผ่านภูเขาซึ่งขนานอยู่สองข้างเต็มไปด้วยทิวทัศน์ธรรมชาติสวยงามเลียบเชิงดอยอินทนนท์ ทางด้านทิศตะวันตกแล้วไหลผ่านที่ราบป่าไม้ ทุ่งนา หมู่บ้าน ผ่านตัวอำเภอแม่แจ่มแล้ววกอ้อมดอยเลื่อมทางทิศตะวันตกและทิศใต้ลงมารวมแม่น้ำแม่ปิงที่บ้านแม่แจ่ม ห่างจากที่ว่าการอำเภอฮอดไปทางทิศเหนือ

แม่น้ำปิงซึ่งเป็นแม่น้ำสายหลักของจังหวัดเชียงใหม่ มีต้นน้ำอยู่ที่อำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่ ไหลผ่านอำเภอแม่แตง อำเภอหางดง อำเภอหางดง อำเภอเมืองลำพูน อำเภอสันป่าตอง และออกไปรวมกับแม่น้ำสายสำคัญอื่นๆ ในพื้นที่ตอนล่างๆ จนเป็นแม่น้ำเจ้าพระยา การไหลของแม่น้ำปิงนั้นไหลผ่านภูเขา และที่ราบน้อย ใหญ่ ทำให้มีสายน้ำแม่สาขาที่สำคัญหลายสาย อันได้แก่ น้ำแม่ปิง น้ำแม่แตง น้ำแม่ริม น้ำแม่ลา น้ำแม่โน น้ำแม่กว้ง น้ำแม่ปูลา น้ำแม่ขาน น้ำแม่เตียน น้ำแม่วาง น้ำลี้ น้ำแม่กลาง น้ำแม่แจ่ม ห้วยศึก ห้วยก่อ น้ำฮอด และน้ำแม่ตื่น เป็นต้น

แม่น้ำขานเป็นสายน้ำแม่สาขาของแม่น้ำปิง แม่น้ำขานตอนบนอยู่ในหุบเขาที่แคบและชัน พื้นที่ลุ่มน้ำเล็ก ๆ บนแม่น้ำขาน อันได้แก่ ลุ่มน้ำแม่สาบ น้ำแม่สะเมิง และห้วยกองขานน้อย พื้นที่ไร่นาของลุ่มน้ำขานตอนล่าง เริ่มต้นจากบ้านห้วยไทรง อำเภอสันป่าตอง ลงไปสิ้นสุดที่บ้านกลาง กิ่งอำเภอดอยหล่อ จังหวัดเชียงใหม่ มีเหมืองฝาย (ระบบจัดการน้ำ) รองรับ 8 ระบบเพื่อการหล่อเลี้ยงที่นาประมาณ 100,000 ไร่¹

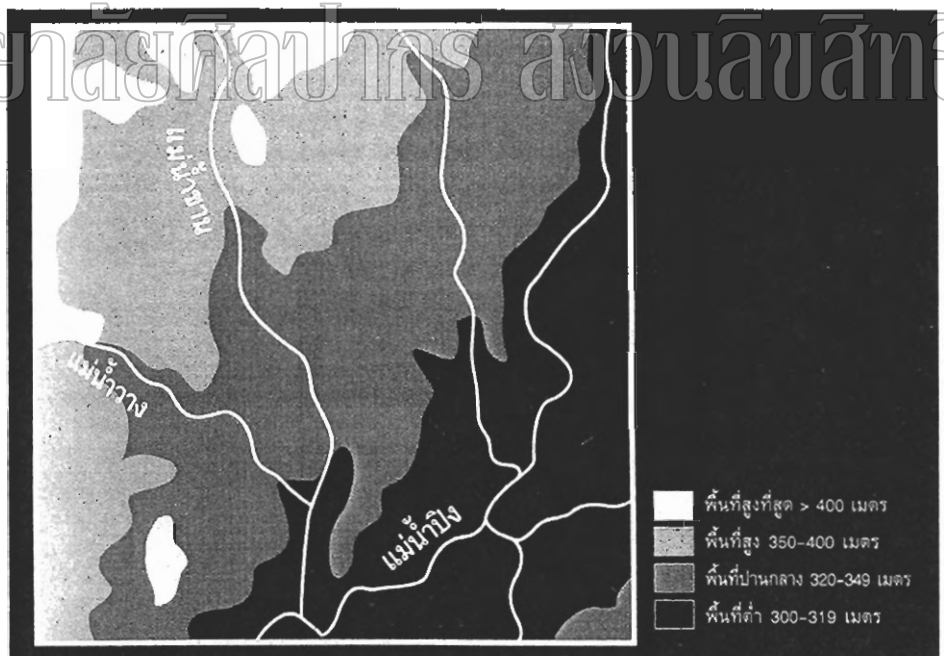
แม่น้ำขาน ต้นกำเนิดแม่น้ำขาน อยู่บนเทือกเขาด้านตะวันตกของตัวเมืองเชียงใหม่ ซึ่งแผ่ต่อเนื่องจากดอยสุเทพไปทางทิศใต้ และตะวันตกจรดเทือกเขาอินทนนท์ อีกทั้งยังให้กำเนิดแม่น้ำสายสำคัญในลุ่มน้ำนี้คือ แม่น้ำวาง

แม่น้ำขาน และแม่น้ำวางไหลจากทิศตะวันตกเฉียงเหนือมาทางทิศตะวันออกเฉียงใต้

จากเทือกเขาไหลมายังที่ราบทางทิศใต้ของเมืองเชียงใหม่ เรียกว่า “ ที่ลุ่มแม่น้ำขาน ” ซึ่งอยู่ระหว่างเทือกเขาอินทนนท์ และแม่น้ำปิง ปลายสายของแม่น้ำทั้งสองไหลมาบรรจบรวมกัน แล้วไหลลงสู่แม่น้ำปิงในทางทิศใต้ของบริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำนี้

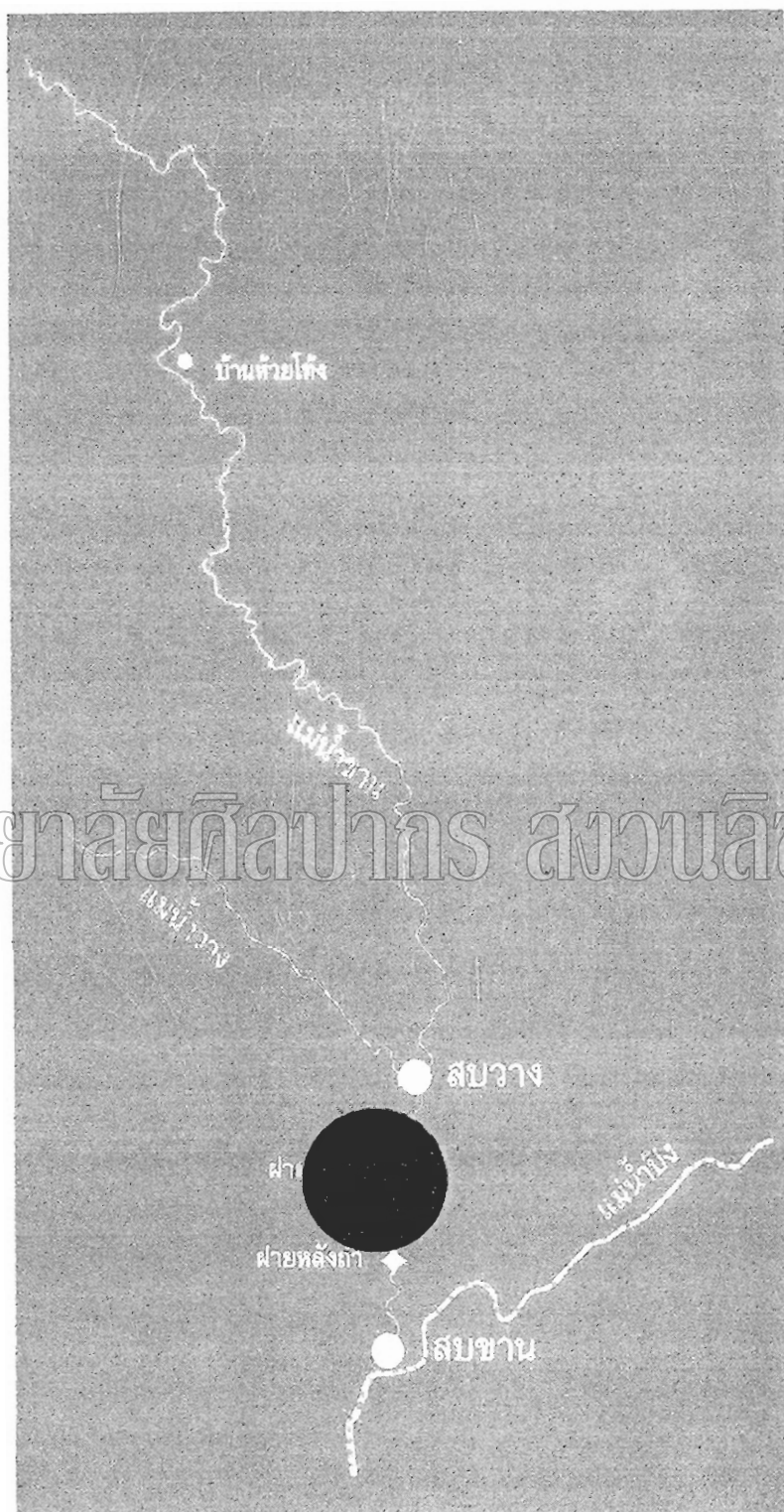
แม่น้ำขานแบ่งได้เป็น 2 ส่วน คือ ตอนบน และตอนล่าง

ลุ่มน้ำขานตอนบน อยู่ในหุบเขาที่แคบชัน พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นเขตป่าที่ราบระหว่างหุบเขาของพื้นที่ตอนบน เป็นที่ราบเล็กๆ มีระบบเหมืองฝายขนาดเล็ก เพื่อช่วยรองรับในการทำมาหากินในพื้นที่การเกษตรกรรมต่างๆ ลุ่มน้ำขานตอนล่าง เริ่มตั้งแต่บ้านห้วยโถงอยู่ทางทิศเหนือของแม่น้ำแม่ขาน คือ ที่ตั้งของฝายลูกแรก คือฝายสันปูเลย ไหลลงมาในการเกษตรกรรมจนถึงสุดที่ กิ่งอำเภอดอยหล่อ คือจุดสิ้นสุดการใช้น้ำแม่ขานในการเกษตรกรรม และยังมีพื้นที่อีกประมาณ 12 หมู่บ้านที่ใช้น้ำทั้งสองแม่น้ำคือ น้ำแม่ขาน ละน้ำแม่วาง เนื่องจากอยู่ในเขตรอยต่อของสองลุ่มน้ำ และผู้ศึกษาได้สุ่มเลือก 1 ใน 12 หมู่บ้าน เพื่อทำการศึกษาย่างละเอียดจนไปถึงความสัมพันธ์ที่เกี่ยวข้องกันระหว่าง ระบบนิเวศวิทยาซึ่งสัมพันธ์กันกับสถาปัตยกรรมของพื้นที่อีกด้วย

แผนที่ที่ 4 รูปลักษณะภูมิประเทศและทิศทางการไหลของน้ำเพื่อหาทางบังคับทิศทางของน้ำให้ไหลไปตามไรนาและรู้จักกันทางน้ำ

ที่มา : พรพิไล เลิศวิชา และ อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว, ชุมชนหมู่บ้านลุ่มน้ำขาน (นนทบุรี : โรงพิมพ์ธารปัญญาเอ็ดดูเคชั่น, 2546), 65.

แผนที่ที่ 5 แผนที่แสดงเส้นทางแม่น้ำกวัง แม่น้ำขานและแม่น้ำปิง

ที่มา : พรพิไล เลิศวิชา และ อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว, ชุมชนหมู่บ้านลุ่มน้ำขาน (นนทบุรี : โรงพิมพ์
ธารปัญญาเอ็ดดูเคชั่น, 2546), 27.

2.3 วัฒนธรรม เหมืองฝาย แม่น้ำขานแบ่งได้เป็น 2 ส่วน คือ ตอนบน และตอนล่าง

ลุ่มน้ำขานตอนบน อยู่ในหุบเขาที่แคบชัน พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นเขตป่าที่ราบระหว่างหุบเขาของพื้นที่ตอนบน เป็นที่ราบเล็กๆ มีระบบเหมืองฝายขนาดเล็ก เพื่อช่วยรองรับในการทำมาหากินในพื้นที่การเกษตรกรรมต่างๆ

ลุ่มน้ำขานตอนล่าง เริ่มตั้งแต่บ้านห้วยไทรงามทางทิศเหนือของแม่น้ำแม่ขาน คือที่ตั้งของฝายลูกแรก คือฝายสันปูเลย ไหลลงมาในการเกษตรกรรมจนถึงที่สุดที่ กิ่งอำเภอดอยหล่อ คือจุดสิ้นสุดการใช้น้ำแม่ขานในการเกษตรกรรม และยังมีพื้นที่อีกประมาณ 12 หมู่บ้านที่ใช้น้ำทั้งสองแม่น้ำคือ น้ำแม่ขาน ละน้ำแม่วาง เนื่องจากอยู่ในเขตรอยต่อของสองลุ่มน้ำ และผู้ศึกษาได้สุ่มเลือก 1 ใน 12 หมู่บ้าน เพื่อทำการศึกษาอย่างละเอียดจนไปถึงความสัมพันธ์ที่เกี่ยวข้องกันระหว่าง ระบบนิเวศวิทยาซึ่งสัมพันธ์กันกับสถาปัตยกรรมของพื้นที่อีกด้วย

แม่น้ำวาง อีกหนึ่งสายน้ำที่ช่วยหล่อหลอมชีวิตชาวไทเขิน และชนชาติพันธุ์อื่นๆ ในการทำการเกษตรต่าง ๆ เพื่อเลี้ยงปากท้องของคนในชุมชนของตนเอง ซึ่งต้นกำเนิดได้ไหลมาจากอำเภอแม่อว และไหลมาบรรจบกับน้ำแม่ขาน บริเวณหมู่บ้านสบวาง และหมู่บ้านต้นแห่น้อย และไหลลงน้ำปิงต่อไป

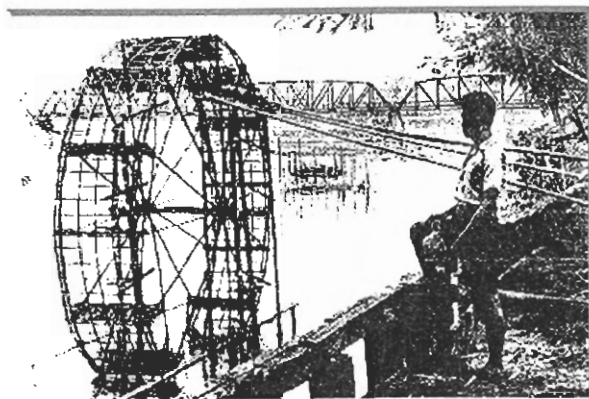
จากชนชาติพันธุ์ ประวัติศาสตร์ของตน ตามแหล่งที่อาศัย (บริเวณน้ำ) ลักษณะภูมิประเทศ และการใช้ประโยชน์จากแม่น้ำ จึงมีบทบาทในการกำหนดแหล่งที่ตั้ง ถิ่นฐาน และการขยายตัวของชุมชน และการเกษตรแก่ชาวนา จึงเกิดเป็น ระบบการจัดการกับน้ำที่ สามารถแบ่งส่วนในการใช้อย่างชัดเจนและเท่าเทียมกัน เรียกว่า “ระบบการจัดการน้ำ” หรือระบบ “เหมืองฝาย” นั้นเอง

ชาวนาลุ่มน้ำขานได้ร่วมกันจัดสร้างระบบเหมืองฝาย เพื่อกัก กัน ชะลอ บังคับ จัดสรรน้ำให้ไหลเข้าสู่ไร่นาของชาวนาอย่างมีประสิทธิภาพเพื่อการใช้ประโยชน์สูงสุด ชาวนาลุ่มน้ำขานได้สร้างฝายขึ้นทั้งหมด 8 ระบบ โดยกันน้ำจากตอนเหนือสุดของแม่น้ำ จนถึงปลายน้ำในจำนวน 8 ฝายที่กล่าวมา มี 2 ฝายเป็นฝายโบราณที่สืบทอดมาแต่อดีต อันได้แก่ ฝายน้ำบ่อทิพย์ และฝายทุ่งเสี้ยว

ฝายน้ำบ่อทิพย์ จะมีการจัดการน้ำไปใช้ในการเกษตรทางด้านทิศตะวันออกของ น้ำแม่ขาน

ฝายทุ่งเสี้ยว จะมีการจัดการน้ำไปใช้ในการเกษตรทางด้านทิศตะวันตกของ น้ำแม่ขาน อีกทั้งชาวบ้านยังมีการช่วยเหลือกันและมีระบบการจัดการน้ำจากแม่น้ำสายหลักสู่เหมืองฝาย ตั้งแต่เหมืองหลัก เมืองย่อย รวมกระทั่งการแบ่งน้ำเข้าที่นาเพื่อใช้ประโยชน์ คือ เหมือง

ดี (เหมือนกัน) เหมือนที่ใช้น้ำตลอดเวลาในการนำน้ำเข้าที่นา และเหมือนน้ำเสีย (เหมือนเสีย) เหมือนที่ระบายน้ำออกจากที่นาลงสู่แม่น้ำสายหลัก²

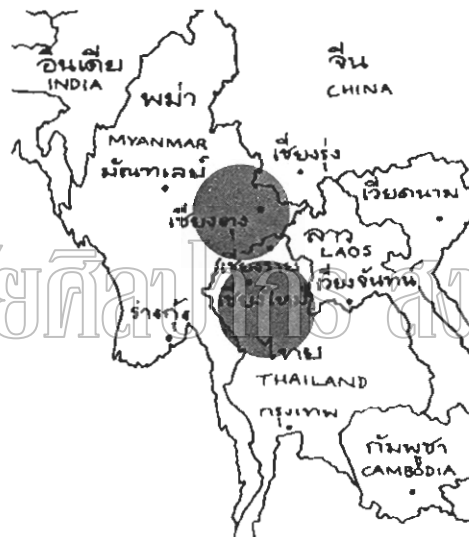
ภาพที่ 1 ระบบจัดการน้ำในอดีต

ภาพที่ 2 ระบบจัดการน้ำในปัจจุบัน

2.4 ระบบการจัดการน้ำ แม่น้ำชานแบ่งได้เป็น 2 ส่วน คือ ตอนบน และตอนล่าง

ลุ่มน้ำชานตอนบน อยู่ในหุบเขาที่แคบชัน พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นเขตป่าที่ราบระหว่างหุบเขาของพื้นที่ตอนบน เป็นที่ราบเล็กๆ มีระบบเหมืองฝายขนาดเล็กเพื่อช่วยรองรับในการทำมาหากินใน พื้นที่การเกษตรกรรมต่างๆ ลุ่มน้ำชานตอนล่างเริ่มตั้งแต่บ้านห้วยไทรงามทางทิศเหนือของแม่น้ำแม่ขาน คือ ที่ตั้งของฝายลูกแรก คือฝายสันปูเลย ไหลลงมาในการเกษตรกรรมจนถึงสุดที่กิ่งอำเภอดอยหล่อ คือจุดสิ้นสุดการใช้น้ำแม่ขานในการเกษตรกรรม และยังมีพื้นที่อีกประมาณ 12 หมู่บ้านที่ใช้น้ำทั้งสองแม่น้ำคือ น้ำแม่ขาน ละน้ำแม่วาง อีกทั้งแม่น้ำวางมายังฝายต่าง ๆ มากมาย โดยส่วนใหญ่จะใช้ในการทำนามากในพื้นที่เกษตรกรรมทางด้านฝั่งทิศตะวันตกของแม่น้ำชาน เนื่องจากมีความลาดชันที่มากกว่าและยังมีการกระจายน้ำได้ดีกว่า เนื่องจากอยู่ในเขตรอยต่อของสองลุ่มน้ำ และผู้ศึกษาได้สุ่มเลือก 1 ใน 12 หมู่บ้าน³ ทำการศึกษาอย่างละเอียดจนไปถึงความสัมพันธ์ที่เกี่ยวเนื่องกันระหว่าง ระบบนิเวศวิทยาซึ่งสัมพันธ์กันกับสภาพปฏิกิริยาของพื้นที่อีกด้วย

น้ำจะไหลไปทางทิศใต้ จึงได้ชื่อว่า แม่น้ำขึ้น หรือเขิน ประชากรอาศัยอยู่ตามลุ่มน้ำนี้จึงเรียกตนเองว่า “ชาวเขิน” ส่วนหนองน้ำแห่งนี้เรียกว่า “หนองตุง” ต่อมาได้มีการสร้างเมืองแห่งนี้คือ เมืองเชียงตุง (เขมรัฐ) ชาวไทเขิน เป็นชนชาติไทยดั้งเดิมกลุ่มหนึ่งซึ่งมีรากฐานทางอารยธรรมที่ตึงามทั้งด้าน ภาษา ศาสนา ศิลปวัฒนธรรม เช่นเดียวกับชาวไทลื้อ เมืองเชียงรุ่ง ชาวลัวะ ชาวไทยใหญ่ และชาวล้านนา ในอดีตเมืองเชียงตุงเป็นเมืองที่มีเอกราชปกครองโดยมีเจ้าฟ้า แต่เนื่องจากเป็นเมือง หรือรัฐที่เล็กได้กลายเป็นเมืองหน้าด่านของอาณาจักรล้านนา และของพม่า โดยถูกปกครองเปลี่ยนไปแต่ละฝ่ายหากมีกำลังยกมาตี แล้วรวมเป็นประเทศราช ปัจจุบันปกครองโดยประเทศเมียนมา (พม่า)

แผนที่ที่ 6 แผนที่ตั้งเมืองเชียงตุง ประเทศพม่า

ที่มา : อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว และ นฤมล เรืองรังสี, เล่าเรื่องเมืองเชียงตุง เมืองพยาก และเมืองเลน ใน เรื่องเมืองเชียงตุง (กรุงเทพฯ : สุริวงค์บุคเซ็นเตอร์, 2538), 5.

การอพยพมาอยู่ที่เมืองเชียงใหม่ นักวิชาการได้สันนิษฐานว่า ชาวไทเขิน ได้มาตั้งรกรากที่เมืองเชียงใหม่ ในราวปี พ.ศ. 1805 หรือ 744 ปี ที่ผ่านมา ซึ่งอยู่ภายใต้การปกครองของพญามังราย จึงได้มีความสัมพันธ์ ในฐานะประเทศราช และได้ส่งไพร่พลตลอดจนเชื้อสายวงศ์วานไปปกครองเมืองเชียงตุง ทำให้มีความคล้ายคลึงกันมากจนยากแก่การศึกษา และวิเคราะห์ การติดต่อสัมพันธ์เดิมจะเป็นด้านการค้าขาย บางส่วนได้มาอาศัยอยู่ ทำการเกษตร นอกจากนี้ชาวเขินยังมีอาชีพด้านการทำเครื่องเงินจากไม้ไผ่ และเครื่องเงิน⁴

จากหลักฐานที่ปรากฏแน่นอนว่า เมืองเชียงตุงเป็นเมืองขึ้นของเชียงใหม่ที่นั้นอยู่ในรัชสมัยของพระเจ้าติโลกราช (พ.ศ. 1984 – 2030) พระองค์เป็นกษัตริย์ที่มีความสามารถในการรบมีพระราชกรณียกิจด้านสงครามเกือบตลอดรัชกาล สามารถยับยั้งการขยายอำนาจของอาณาจักรอยุธยาทางใต้พระองค์ได้ขยายอำนาจในรัฐฉานไปจนถึงเมืองนายน และเมืองอื่นๆ 11 เมืองพร้อมกับเชลยศึกเป็นจำนวนมาก⁵

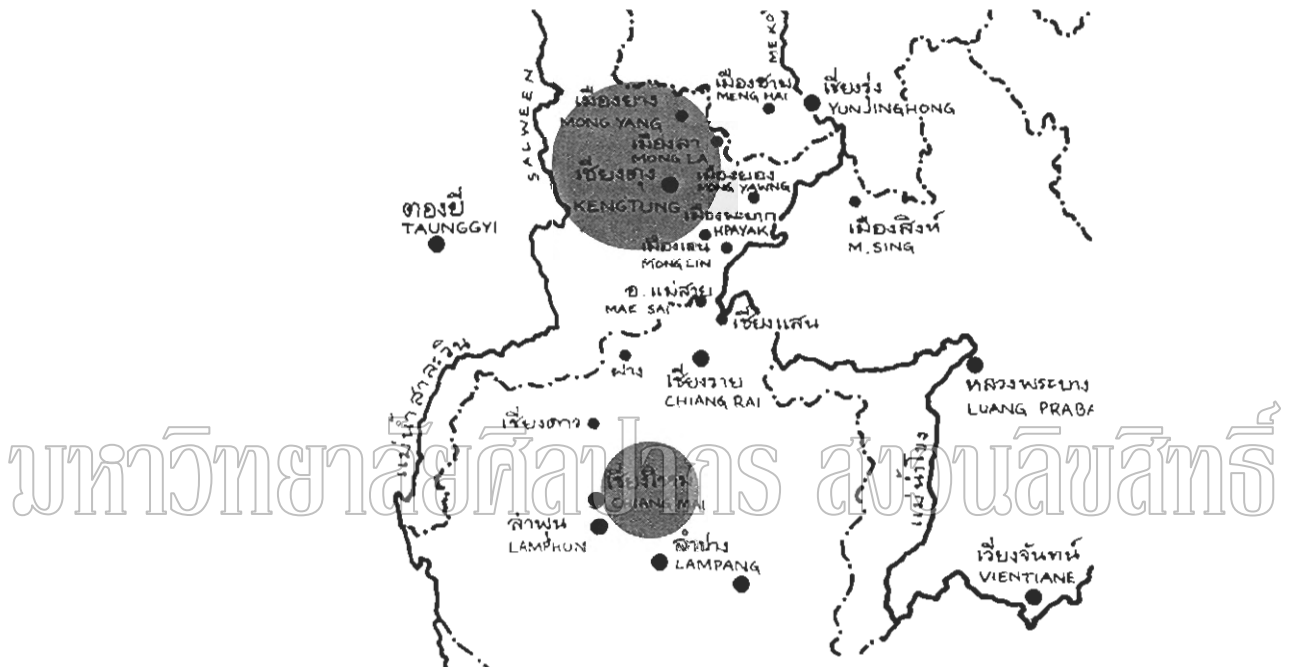
หลังจากที่เมืองเชียงใหม่ได้เป็นอิสระจากพม่า โดยพระเจ้ากาวิละได้ขับไล่พม่า และขึ้นครองเมือง ในปี พ.ศ. 2325 พระองค์ทรงฟื้นฟูเมืองเชียงใหม่โดยรวบรวมผู้คนมาสร้างบ้านแปงเมืองเนื่องจากเป็นเมืองร้างประชาชนอพยพหนีภัยสงครามไปอยู่ตามป่าเขา และได้ส่งพระอุปราชธรรมลังกา และกองทัพของล้านนาออกไปเกลี้ยกล่อมให้ประชาชนกลับไปตั้งถิ่นฐานเดิมของตน ดังคำที่พระอุปราชประกาศว่า “ลี้ะหื้อแบ่งไฮ้ ไทหื้อแบ่งนา” โดยอาศัยหลักมังรายศาสตร์ (ไกรศรีนิมมานเหมินทร์) นอกจากนี้ในปี พ.ศ. 2347 ยังได้ยกกองทัพไปทำสงครามเพื่อกวาดต้อนเอาไพร่พลจากเมืองต่างๆ มาพัฒนาเมืองเชียงใหม่ (ยุคเก็บผักใส่ซ้า เก็บข้าใส่เมือง) โดยยกกองทัพไปตีเมืองต่างๆ

ตามหลักฐานทางประวัติศาสตร์ในคราวนั้น พระเจ้ากาวิละเจ้าผู้ปกครองนครเชียงใหม่ได้ให้เจ้ามหาอุปราชธรรมลังกา (พระยาธรรมลังกา) ราชอนุชาผู้น้องของพระองค์ คุมกำลังไปตีเมืองเชียงแสนได้สำเร็จ แล้วกวาดต้อนครัวเรือนเมืองเชียงแสนทั้งหมด จำนวนประมาณ 23,000 คนเศษ กลับมายังเมืองเชียงใหม่ ต่อมาได้ผลัดเปลี่ยนกับญาติวงศ์ ยกกำลังออกไปตีบ้านเมืองใหญ่ต่างๆ ครอบครองเมืองสองเมืองเรื่อยมา บางแห่งก็มีการต่อสู้บ้างแห่งก็ยอมแพ้ติดตามมาง่ายๆ นับตั้งเมืองฝาง (อำเภอฝาง) ไปจนถึงเมืองเชียงแสน เชียงราย เชียงคำ เชียงของ เมืองปัว เมืองสาด เมืองก่าย เมืองพะยัค เมืองเลน เมืองยอง เมืองเชียงตุง เมืองซอน เมืองยู้ เมืองหลวย เมืองฝะ เมืองลวง เมืองเชียงขวาง เมืองเชียงแข็ง เมืองตองกาย เข้าถึงดินแดนสิบสองปันนาฝั่งแม่น้ำคง (สาละวิน) เมืองยวม (อำเภอแม่สะเรียง) เมืองขุนยวม เมืองแม่ฮ่องสอน เมืองแหง เมืองคอง เมืองปาย เมืองตะกวน เมืองท่าต้าฝั่ง เมืองผาปูน เมืองยางแดง เมืองยางส่วยกะบาง เมืองจัวลาย เมืองกิติและเมืองจิวัด เป็นต้น ทั้งนี้เพื่อกวาดต้อนครัวแต่ละเรือนกลับมาตั้งเมืองเชียงใหม่

เมืองเชียงตุงของชาว “ไทเขิน” ได้ถูกพม่าโจมตี เพื่อต้องการให้เมืองเชียงตุงเป็นเมืองขึ้น ในครั้งนั้น “เจ้ามหาชนาน” ซึ่งเป็นกษัตริย์ของชาวไทเขิน ได้ขอความช่วยเหลือจากเมืองเชียงใหม่ “พระเจ้ากาวิละ” เจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่จึงได้ให้ “เจ้าพุทธวงศ์” (พระยาพุทธวงศ์ ซึ่งต่อมาได้เป็นเจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่ องค์ที่ 4) คุมกำลังยกทัพไปช่วยเจ้ามหาชนานขับไล่พม่าที่เมืองเชียงตุงแต่ไม่สำเร็จ จึงได้ถอยทัพมาอยู่ที่เมืองยอง โดยมีกองทัพของ “เจ้ามหาอุปราชธรรม

ลังกา" (พระยาธรรมลังกา ซึ่งต่อมาได้เป็นเจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่ องค์ที่2) และเจ้านายอื่นๆ ได้ยกทัพไปช่วยเหลืออีกแต่ก็ไม่สำเร็จจึงถอยกลับมายังเมืองเชียงใหม่

"เจ้ามหาชนาน" กษัตริย์ของชาวไทเขิน ก็ได้นำชาวไทเขินส่วนหนึ่งที่สมัครใจ จากหมู่บ้านต่างๆของเมืองเชียงตุง อพยพติดตามเจ้ามหาชนาน ลงมาจับกองทัพเมืองเชียงใหม่ลงมาตั้งรกรากถิ่นฐานใหม่ที่เมืองเชียงใหม่ และบริเวณโดยรอบตัวเมืองเชียงใหม่ ตั้งแต่บัดนั้นเป็นต้นมา

แผนที่ที่ 7 แผนที่ตั้งเมืองเชียงตุง ประเทศพม่า

ที่มา : อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว และ นฤมล เรืองรังสี, เล่าเรื่องเมืองเชียงตุง เมืองพยาก และเมืองเลนใน เรื่องเมืองเชียงตุง (กรุงเทพฯ : สุริวงศ์บุคเซ็นเตอร์, 2538), 5.

ชาวไทเขินแต่ละบ้าน (หมายถึงหมู่บ้านที่อยู่ในเมืองเชียงตุง) เมื่อมาถึงเมืองเชียงใหม่ พร้อมกับเจ้ามหาชนานกษัตริย์ของชาวไทเขินแล้ว ก็ได้รวมกลุ่มเครือญาติของตนเองที่มาจากหมู่บ้านเดียวกันกระจายกันออกไปจับจองหาที่อยู่ใหม่เป็นกลุ่มๆ กลุ่มละหนึ่งหมู่บ้านบ้าง หรือหลายกลุ่มต่อหนึ่งหมู่บ้านบ้าง กลุ่มใหญ่บ้างกลุ่มเล็กบ้าง เริ่มตั้งบ้านตั้งแต่บริเวณรอบๆ กำแพงเมืองเชียงใหม่ และบริเวณที่ห่างไกลจากรอบตัวเมืองเชียงใหม่หลายสิบกิโลเมตรก็มี แยกย้ายกันไป ตามความต้องการของแต่ละกลุ่ม เช่น บ้านวัวลาย(บ้านจัวลาย) ตำบลหายยา ตั้งอยู่ทางทิศใต้ ใกล้ๆกับกำแพงเมืองเชียงใหม่ บ้านท่ากระดาศ ตำบลฟ้าฮ่าม ตั้งอยู่ทางด้านทิศ

ตะวันออกเฉียงเหนือ อยู่ห่างจากกำแพงเมืองเชียงใหม่ประมาณ 5 กิโลเมตร⁶

ส่วนชาวไทเงินที่เดินทางไปหาที่อยู่ห่างไกลจากตัวเมืองเชียงใหม่ ประมาณ 20 - 30 กิโลเมตร แต่ก็ยังอยู่ในเขตนครเมืองเชียงใหม่ เช่น ตั้งอยู่ทางด้านทิศใต้ของตัวเมืองเชียงใหม่ ปัจจุบันอยู่ในเขตอำเภอสันป่าตอง ก็มีบ้านपालานและบ้านต้นแห่น⁷

ชาวไทเงินที่เลือกทำเลที่ตั้งไปทางทิศตะวันออกของทิศตะวันออกของตัวเมืองเชียงใหม่ ซึ่งอยู่ห่างไกลจากตัวเมืองเชียงใหม่ประมาณ 15 - 30 กิโลเมตรมีหลายหมู่บ้าน อาทิ เช่น ในเขตอำเภอดอยสะเก็ด เขตอำเภอสันทราย ในเขตอำเภอสันกำแพงในปัจจุบัน มีบ้านสันข้าวแคบ ฯลฯ

การอพยพของชาวไทเงิน ได้มีการอพยพของชาวเงินบางส่วนลงมาทางตอนใต้ของตัวเมืองเชียงใหม่ โดยมาตั้งชุมชน ที่ราบลุ่มแม่น้ำขาน ชาวไทเงิน บ้านต้นแห่น ได้มารวมกลุ่มกันระหว่างเครือญาติบริเวณลุ่มน้ำแม่ขาน บริเวณที่มีต้นไม้แห่น ที่มีขนาดใหญ่ และป่าไม้สัก ได้ทำการแผ้วถางเป็นที่อยู่อาศัย และทำสวนเกาะตามน้ำแม่ขาน และแผ้วถางสร้างไร่ นา และได้ถือเอานามที่มีต้นแห่นอยู่ เป็นนามชื่อหมู่บ้านว่า “บ้านต้นแห่นหลวง” ต่อมาเมื่อมีการขยายหมู่บ้านเนื่องจากประชากรเพิ่มขึ้นมาอีกฟากหนึ่งของลำน้ำขาน จึงเรียกนามบ้านว่า “บ้านต้นแห่นน้อย”

ดังนั้น หมู่บ้านต้นแห่นน้อย ต้นแห่นหลวง และใกล้เคียงจึงเป็นวงศาคนญาติกัน ชาวไทเงินบ้านต้นแห่นเป็นผู้ที่รักษาขนบธรรมเนียมได้อย่างเหนียวแน่นตลอดจนรักษาเอกราชของตนเองคือ ภาษาเงิน ศิลปวัฒนธรรม ศาสนา วิถีชีวิตที่มีความขยัน ทำมาหากิน ความเป็นอยู่ จะเห็นได้จากการมีที่ทำมาหากินที่กว้างขวาง กินบริเวณหลายตำบล เช่น ตำบลท่าวังพร้าว ตำบลบ้านกลาง ตำบลมะขามหลวง อำเภอสันป่าตอง ตำบลทุ่งสะโตก ตำบลทุ่งรวงทอง อำเภอแม่วาง ตำบลยางคราม ตำบลสันติสุข ตำบลสองแคว ถึงอำเภอดอยหล่อ ดังจะมีสิ่งของเครื่องใช้ในการค้าขายต่างๆ เก็บเอาไว้จนปัจจุบัน

บ้านต้นแห่นน้อย ปัจจุบันตั้งอยู่หมู่ที่ 7 ตำบลท่าวังพร้าว อำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่ มี 206 หลังคาเรือน จำนวนประชากร 680 คน ในอำเภอสันป่าตองได้แก่ บ้านต้นแห่นหลวง บ้านต้นแห่นน้อย บ้านสันป่าสัก บ้านต้นเกิด บ้านน้ำลาด บ้านทุ่งเสี้ยว บ้านเงินก้อม บ้านต้นกอก บ้านท่าเดื่อ บ้านपालาน และบ้านไร่

นอกจากนั้นยังมีชาวเงินที่อาศัยอยู่ในอำเภอต่าง ๆ ของเชียงใหม่ เช่น บ้านไร่หลวง บ้านแสนคันธา บ้านกุลาหยมือ บ้านกลาง อำเภอแม่วาง และอำเภอสันกำแพง อำเภอดอยสะเก็ด อำเภอสันทราย อำเภอพร้าว ส่วนต่างจังหวัดได้แก่จังหวัดเชียงราย และจังหวัดพะเยา

4. การอพยพของชาวไทยจีนในไทย

มูลเหตุของการอพยพของชาวไทยจีนบางส่วน ลงมาอยู่ในเมืองเชียงใหม่มีอยู่ว่าในช่วงระยะเวลาดังแต่ปีพุทธศักราช 2347 ถึงปีพุทธศักราช 2354 เป็นยุค "เก็บผักใส่ซ้า เก็บข้าใส่เมือง"⁸ ของ"พระเจ้ากาวิละ" (พญาภาวิลุหรือนายขนานกาวิละ) เจ้าผู้ปกครองนครเชียงใหม่พระองค์แรกในสมัยนั้น)ปกครองระหว่างปีพุทธศักราช 2324 - 2358) ซึ่งตรงกับช่วงปลายรัชกาลที่1 และต้นรัชกาลที่2 แห่งราชวงศ์จักรีของกรุงรัตนโกสินทร์ (พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช รัชกาลที่1 พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยรัชกาลที่ 2)

ตามหลักฐานทางประวัติศาสตร์ในครานั้น พระเจ้ากาวิละเจ้าผู้ปกครองนครเชียงใหม่ได้ให้เจ้ามหาอุปราชธรรมลังกา (พระยาธรรมลังกา) ราชอนุชาผู้น้องของพระองค์ คุมกำลังไปตีเมืองเชียงแสนได้สำเร็จ แล้วกวาดต้อนครัวเรือนเมืองเชียงแสนทั้งหมด จำนวนประมาณ 23,000 คนเศษ กลับมายังเมืองเชียงใหม่ ต่อมาได้ผลัดเปลี่ยนกับญาติวงศ์ ยกกำลังออกไปตีบ้านเมืองใหญ่ต่างๆคราวละเมืองสองเมืองเรื่อยมา บางแห่งก็มีการต่อสู้บางแห่งก็ยอมแพ้ติดตามมาง่ายๆ นับตั้งเมืองฝาง (อำเภอฝาง) ไปจนถึงเมืองเชียงแสน เชียงราย เชียงคำ เชียงของ เมืองปัว เมืองสาด เมืองก่าย เมืองพะยาก เมืองเลน เมืองยอง เมืองเชียงตุง เมืองซอน เมืองยู่ เมืองหลวย เมืองผัวะ เมืองลวง เมืองเชียงขวาง เมืองเชียงแตง เมืองตองกาย เข้าถึงดินแดนสิบสองปันนาฝั่งแม่น้ำคง (สาละวิน) เมืองยวม (อำเภอแม่สะเรียง) เมืองขุนยวม เมืองแม่ฮ่องสอน เมืองแหง เมืองคอง เมืองปาย เมืองตะกวน เมืองท่าต้าฝั่ง เมืองผาปูน เมืองยางแดง เมืองยางส่วยกะบาง เมืองจัวลาย เมืองกิติและเมืองจิวต เป็นต้น ทั้งนี้เพื่อกวาดต้อนครัวแต่ละเรือนกลับมายังเมืองเชียงใหม่

เมืองเชียงตุงของชาว "ไทจีน"ได้ถูกพม่าโจมตี เพื่อต้องการให้เมืองเชียงตุงเป็นเมืองขึ้นในครั้งนั้น "เจ้ามหาขนาน" ซึ่งเป็นกษัตริย์ของชาวไทยจีน ได้ขอความช่วยเหลือจากเมืองเชียงใหม่ "พระเจ้ากาวิละ" เจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่จึงได้ให้"เจ้าพุทธวงศ์" (พระยาพุทธวงศ์ ซึ่งต่อมาได้เป็นเจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่ องค์ที่4) คุมกำลังยกทัพไปช่วยเจ้ามหาขนานขับไล่พม่าที่เมืองเชียงตุงแต่ไม่สำเร็จ จึงได้ถอยทัพมารออยู่ที่เมืองยอง โดยมีกองทัพของ "เจ้ามหาอุปราชธรรมลังกา" (พระยาธรรมลังกา ซึ่งต่อมาได้เป็นเจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่ องค์ที่ 2) และเจ้านายอื่นๆ ได้ยกทัพไปช่วยเหลืออีกแต่ก็ไม่สำเร็จ⁹ จึงถอยกลับมายังเมืองเชียงใหม่

"เจ้ามหาขนาน" กษัตริย์ของชาวไทยจีน ก็ได้นำชาวไทยจีนส่วนหนึ่งที่สมัครใจ จากหมู่บ้าน ต่างๆ ของเมืองเชียงตุง อพยพติดตามเจ้ามหาขนาน ลงมากับกองทัพเมืองเชียงใหม่ลงมาตั้งรกรากถิ่นฐานใหม่ที่เมืองเชียงใหม่ และบริเวณโดยรอบตัวเมืองเชียงใหม่ ตั้งแต่บัดนั้นเป็นต้นมา

5. ถิ่นฐานของชาวไทเขินที่อพยพเข้ามาในไทย

ชาวไทเขินแต่ละบ้าน (หมายถึงหมู่บ้านที่อยู่ในเมืองเชียงตุง) เมื่อมาถึงเมืองเชียงใหม่พร้อมกับเจ้ามหาชนานกษัตริย์ของชาวไทเขินแล้ว ก็ได้รวมกลุ่มเครือญาติของตนเองที่มาจากหมู่บ้านเดียวกันกระจายกันออกไปจับจองหาที่อยู่ใหม่เป็นกลุ่มๆ กลุ่มละหนึ่งหมู่บ้านบ้าง หรือหลายกลุ่มต่อหนึ่งหมู่บ้านบ้าง กลุ่มใหญ่บ้างกลุ่มเล็กบ้าง เริ่มตั้งแต่บริเวณรอบๆ กำแพงเมืองเชียงใหม่ และบริเวณที่ห่างไกลจากตัวเมืองเชียงใหม่หลายสิบกิโลเมตรก็มี แยกย้ายกันไปตามความต้องการของแต่ละกลุ่ม เช่น บ้านวัวลาย(บ้านจัวลาย) ตำบลหายยา ตั้งอยู่ทางทิศใต้ใกล้ๆ กับกำแพงเมืองเชียงใหม่ บ้านท่ากระดาศ ตำบลฟ้าฮ่าม ตั้งอยู่ทางด้านทิศตะวันออกเฉียงเหนืออยู่ห่างจากกำแพงเมืองเชียงใหม่ประมาณ 5 กิโลเมตร

ส่วนชาวไทเขินที่เดินทางไปหาที่อยู่ที่ยังห่างไกลจากตัวเมืองเชียงใหม่ ประมาณ 20 - 30 กิโลเมตร แต่ก็ยังอยู่ในเขตนครเมืองเชียงใหม่ เช่น ตั้งอยู่ทางด้านทิศใต้ของตัวเมืองเชียงใหม่ ปัจจุบันอยู่ในเขตอำเภอสันป่าตอง ก็มีบ้านป่าลานและบ้านต้นแหวน

ชาวไทเขินที่เลือกทำเลที่ตั้งไปทางทิศตะวันออกของทิศตะวันออกของตัวเมืองเชียงใหม่ ซึ่งอยู่ห่างไกลจากตัวเมืองเชียงใหม่ประมาณ 15 - 30 กิโลเมตรมีหลายหมู่บ้าน อาทิ เช่น ในเขตอำเภอดอยสะเก็ด เขตอำเภอสันทราย ในเขตอำเภอสันกำแพงในปัจจุบัน มีบ้านสันข้าวแคบ ฯลฯ

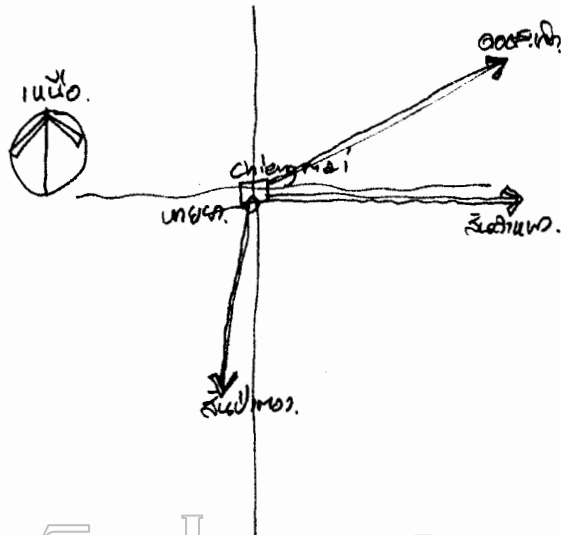
นอกจากนี้ยังมีชาวเขินที่อาศัยอยู่ในอำเภอต่างๆ ของเชียงใหม่ เช่น บ้านไร่หลวง บ้านแสนคันธำบ้านกู่ลายมือ บ้านกลาง อำเภอแม่วาง และอำเภอสันกำแพง อำเภอดอยสะเก็ด อำเภอสันทราย อำเภอพร้าวส่วนต่างจังหวัดได้แก่จังหวัดเชียงราย และจังหวัดพะเยา

5.1 การกระจายตัวของชุมชนชาวไทเขินในไทย ชาวไทเขินแต่ละบ้าน (หมายถึงหมู่บ้านที่อยู่ในเมืองเชียงตุง) เมื่อมาถึงเมืองเชียงใหม่พร้อมกับเจ้ามหาชนานกษัตริย์ของชาวไทเขินแล้ว ก็ได้รวมกลุ่มเครือญาติของตนเองที่มาจากหมู่บ้านเดียวกันกระจายกันออกไปจับจองหาที่อยู่ใหม่เป็นกลุ่มๆ กลุ่มละหนึ่งหมู่บ้านบ้าง หรือหลายกลุ่มต่อหนึ่งหมู่บ้านบ้าง กลุ่มใหญ่บ้างกลุ่มเล็กบ้าง เริ่มตั้งบ้นตั้งแต่บริเวณรอบๆ กำแพงเมืองเชียงใหม่ และบริเวณที่ห่างไกลจากตัวเมืองเชียงใหม่หลายสิบกิโลเมตรก็มี แยกย้ายกันไปตามความต้องการของแต่ละกลุ่ม เช่น บ้านวัวลาย(บ้านจัวลาย) ตำบลหายยา ตั้งอยู่ทางทิศใต้ใกล้ๆ กับกำแพงเมืองเชียงใหม่ บ้านท่ากระดาศ ตำบลฟ้าฮ่าม ตั้งอยู่ทางด้านทิศตะวันออกเฉียงเหนือ อยู่ห่างจากกำแพงเมืองเชียงใหม่ประมาณ 5 กิโลเมตร

ส่วนชาวไทเขินที่เดินทางไปหาที่อยู่ที่ยังห่างไกลจากตัวเมืองเชียงใหม่ ประมาณ 20 - 30 กิโลเมตร แต่ก็ยังอยู่ในเขตนครเมืองเชียงใหม่ เช่น ตั้งอยู่ทางด้านทิศใต้ของตัวเมืองเชียงใหม่

ปัจจุบันอยู่ในเขตอำเภอสันป่าตอง ก็มีบ้านपालานและบ้านต้นแหน

ชาวไทเขินที่เลือกทำเลที่ตั้งไปทางทิศตะวันออกของทิศตะวันออกของตัวเมืองเชียงใหม่ ซึ่งอยู่ห่างไกลจากตัวเมืองเชียงใหม่ประมาณ 15 - 30 กิโลเมตรมีหลายหมู่บ้าน อาทิ เช่น ในเขต อำเภอดอยสะเก็ด เขตอำเภอสันทราย ในเขตอำเภอสันกำแพงในปัจจุบัน มีบ้านสันข้าวแคบ ฯลฯ

ลายเส้นที่ 2 การกระจายตัวของชาติพันธุ์ไทเขินตามทิศทางต่างๆของเมืองเชียงใหม่
ที่มา : ปิยกานต์ พานคำดาว สํารวจ 15 กุมภาพันธ์ 2549

การอพยพของชาวไทเขิน ได้มีการอพยพของชาวเขินบางส่วนลงมาทางตอนใต้ของตัวเมืองเชียงใหม่ โดยมาตั้งชุมชน ที่ราบลุ่มแม่น้ำขาน ชาวไทเขิน บ้านต้นแหน ได้มารวมกลุ่มกันระหว่างเครือข่ายบริเวณลุ่มน้ำแม่ขาน บริเวณที่มีต้นไม้แหน ที่มีขนาดใหญ่ และป่าไม้สัก ได้ทำการแผ้วถางเป็นที่อยู่อาศัย และทำสวนเกาะตามน้ำแม่ขาน และแผ้วถางสร้างไร่ นา และได้ถือเอานามที่มีต้นแหนอยู่ เป็นนามชื่อหมู่บ้านว่า “บ้านต้นแหนหลวง” ต่อมาเมื่อมีการขยายหมู่บ้านเนื่องจากประชากรเพิ่มขึ้นมายังอีกฟากหนึ่งของลำน้ำขาน จึงเรียกนามบ้านว่า “บ้านต้นแหนน้อย” ดังนั้น หมู่บ้านต้นแหนน้อย ต้นแหนหลวง และใกล้เคียงจึงเป็นวงชาคณาญาติกัน ชาวไทเขินบ้านต้นแหนเป็นผู้ที่รักษาขนบธรรมเนียมได้อย่างเหนียวแน่นตลอดจนรักษาเอกราชของตนเองคือ ภาษาเขิน ศิลปวัฒนธรรม ศาสนา วิถีชีวิตที่มีความขยัน ทำมาหากิน ความเป็นอยู่ จะเห็นได้จากการมีที่ทำมาหากินที่กว้างขวาง กินบริเวณหลายตำบล เช่น ตำบลท่าวังพร้าว ตำบลบ้านกลาง ตำบลมะขามหลวง อำเภอสันป่าตอง ตำบลทุ่งสะโตก ตำบลทุ่งรวงทอง อำเภอแม่วาง ตำบลยางคราม ตำบลสันติสุข ตำบลสองแคว กิ่งอำเภอดอยหล่อ ดังจะมีสิ่งของเครื่องใช้ในการค้าขายต่างๆ เก็บเอาไว้จนปัจจุบัน

บ้านต้นแหนน้อย ปัจจุบันตั้งอยู่หมู่ที่ 7 ตำบลท่าวังพร้าว อำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่ มี 206 หลังคาเรือน จำนวนประชากร 680 คน ในอำเภอสันป่าตองได้แก่ บ้านต้นแหนหลวง บ้านต้นแหนน้อย บ้านสันป่าสัก บ้านต้นเกิด บ้านน้ำลาด บ้านทุ่งเลี้ยว บ้านเงินก้อม บ้านต้นกอก บ้านท่าเตื่อ บ้านป่าลาน และบ้านไร่

นอกจากนี้ยังมีชาวเขินที่อาศัยอยู่ในอำเภอต่างๆ ของเชียงใหม่ เช่น บ้านไร่หลวง บ้านแสนคันธำบ้านกล้วยมือ บ้านกลาง อำเภอแม่วาง และอำเภอสันกำแพง อำเภอดอยสะเก็ด อำเภอสันทราย อำเภอพร้าวส่วนต่างจังหวัดได้แก่จังหวัดเชียงราย และจังหวัดพะเยา

5.2 คติความเชื่อ นิเวศวิทยาวัฒนธรรมซึ่งสัมพันธ์กับสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นของไทเขิน

ศาสนาและความเชื่อ

การนับถือศาสนาชาวไทเขิน นับถือศาสนาพุทธตามบรรพบุรุษเป็นส่วนใหญ่ ยึดมั่นในศาสนาจึงเป็นรากเหง้าของขนบธรรมเนียมประเพณีต่าง ๆ ความเชื่อที่มีมาแต่ดั้งเดิม ได้แก่

- หอเลื้อบ้าน ถือเป็นเทพที่คุ้มครองรักษาหมู่บ้าน บัลดาลให้เกิดความสงบสุขแก่หมู่บ้าน มีการเลี้ยง 2 ครั้งคือ วันที่ 17 เมษายน ทุกปี เป็นการส่งบ้าน (ชาด้วยเครื่อง 12) ทำให้บ้านอยู่เย็นเป็นสุข และเลี้ยงเดือน พฤศจิกายน และทำบุญ

- ฝั่ป๋ย่า เป็นผีประจำตระกูล คอยปกป้องรักษาวงศ์ญาติ ให้ร่มเย็นเป็นสุข มีการเลี้ยงประมาณเดือนเมษายน หลังวันสงกรานต์

- เทวดาเฮือน เป็นเทพที่สถิตในบ้านเรือน เป็นขวัญ และที่พึ่งของคนในบ้าน เป็นสิริมงคลต่อทุกคนในบ้าน มีการกราบไหว้บูชา

- เจ้าที่เจ้าทาง ศาลพระภูมิเจ้าที่บ้าน และในสวนไร่นา คอยปกป้องรักษาที่ดินของเจ้าของที่นา มีการเส้นไหว้ขอพร

- การเลี้ยงผีป่า จะเลี้ยงเมื่อมีผู้คนเจ็บไข้ได้ป่วย

- การช้อนขวัญ จะนำสวิงไปช้อนขวัญ และทำพิธีตักขวัญที่ผู้ที่ตกใจมาสู่ตัว มีการเรียกขวัญ

- การแหว่หาบ (สะไม้ที่แต่งงานใหม่) จะทำการขอขมาผู้หลักผู้ใหญ่ภายในหมู่บ้าน

5.3 ประเพณีและวิถีชีวิต พิธีกรรมและประเพณีของชาวไทเขินที่ได้ปฏิบัติสืบทอดต่อกันมาตั้งแต่รุ่นบรรพบุรุษ จนถึงปัจจุบันยังคงยึดถือ และปฏิบัติกันเรื่อยมา และทุกทุกปีจะมีพิธีกรรมและประเพณีของชาวไทเขินต่างๆ คือ

เดือนสาม เก็บข้าว คือ ก่อนการเก็บเกี่ยวข้าวต้องมีการประกอบพิธีกรรม โดยการขออนุญาต แม่ธรณีอนุญาตเอาข้าวในนาออก แล้วจึงเริ่มเกี่ยวข้าว เมื่อเสร็จสิ้นก็จะมีการรวม (รวม)

เทื่อฟาดข้าว, นาดข้าว แล้วจากนั้นจึงไปขออนุญาตแม่ธรณี เอาข้าวไปไว้ในหลองข้าว (ยุ้งข้าว) ก่อนที่จะเอาข้าวเข้าในหลองข้าว นั้นจะต้องนำพวงข้าวที่นำไปไหว้ตั้งแต่การประกอบพิธีเสกนา มา เพื่อนำไปแขวงเอาไว้บนหลองข้าวตลอดการนำข้าวเข้าหลองข้าว และจึงเสร็จสิ้น

เดือนแปด ร้องเหมือง (ตีเหมือง ตีฝาย) หว่านกล้า คือ ก่อนการร้องเหมืองก็จะมี การนัดประชุม แก่เหมือง แก่ฝาย เพื่อตกลงกันเรื่องการแบ่งปันน้ำเข้าสู่ที่นา จากนั้นจึงเริ่มชุดเหมือง (ร้องเหมือง) ทำความสะอาดร้องเหมืองเอาเศษปฏิภูมต่างๆ ออกจากลำเหมืองเพื่อให้ไม่ขวางทางน้ำไหล แล้งจึงเริ่มไถนา นำน้ำเข้านา และเริ่มทำการหว่านต้นกล้าข้าว

เดือนเก้า ปีใหม่เมือง (สงกรานต์) คือ ประเพณีสงกรานต์ ภายในหมู่บ้าน โดยการไหว้เลี้ยง ผี ปู่ ย่า ตา ยาย บริเวณผีเสื้อบ้านซึ่งเป็นศูนย์กลางของหมู่บ้าน แล้งจึงแยกย้ายแต่ละบ้านไปกราบไหว้ผีบรรพบุรุษของตน จากนั้นก็จะทำการส่งบ้าน (ขับไล่สิ่งไม่ดี ชั่วร้าย อัปมงคล) โดยการกวาดเศษขยะ (กวาดซี้ไซ่) ภายในอาณาบริเวณบ้านทิ้งเสีย

เดือนสิบเอ็ด ปลุกข้าว คือ จะมีการลงที่นาปลุกข้าวประจำวัน ที่ 12 สิงหาคม ของทุก ๆ ปี บางคนก็ปลุกเดือนสิบ โดยการจัดหาลูกจ้างที่จะนำมาช่วยปลุกข้าวในนาที่ไว้ก่อนแล้ว (จำนวนแล้วแต่ความพอใจของเจ้าของที่นา นั้นๆ)

เดือนสิบสอง เข้าพรรษา คือ วันขึ้น 14 ค่ำ วันแตงลา โดยการนำข้าวต้ม ขนมต่างๆ ของแต่ละบ้านนำไปทำบุญที่วัด แล้วทำบุญสลากภัต โดยการจับสลากเส้นวาได้วัดไหนจึงทำบุญได้สำเร็จวันขึ้น 15 ค่ำ ไปทำบุญตักบาตรถวายทานตั้งแต่ตอนเช้า ส่วนตอนบ่ายตั้งแต่ บ่าย 3 โมงเย็น (15:00) จะทำบุญฟังเทศนา กันจนถึงเวลาหกโมงแสง (18:00) ถือเป็นอันเสร็จสิ้น

เดือนยี่ ยี่เป็ง (ลอยกระทง) คือ ประเพณียี่เป็ง วันขึ้น 14 ค่ำ แตงลา (ไปทำบุญที่วัด) วันขึ้น 15 ค่ำ ไปฟังเทศนาที่วัด

นอกจากประเพณี พิธีกรรมต่างๆ นี้แล้วยังมีประเพณี พิธีกรรมอื่นๆ อีก ที่เกี่ยวเนื่องใน ชีวิตประจำวัน ดังนี้

การปลุกกล้าไย คือ ก่อนการปลูกตั้งแต่แรกจะทำการไหว้บอกกล่าวเจ้าที่บ้าน หรือเจ้าที่นา เพื่อขอให้ได้ผลผลิตดี และส่วนใหญ่จะมีการบนบาลศาลกล่าวเจ้าที่เอาไว้ โดยจะเริ่มไหว้เรียงลำดับความสำคัญดังนี้

- ไหว้เสื่อบ้าน
- ไหว้ศาลปู่ย่า
- ไหว้เจ้าที่บ้าน
- ไหว้เทวดาบ้าน

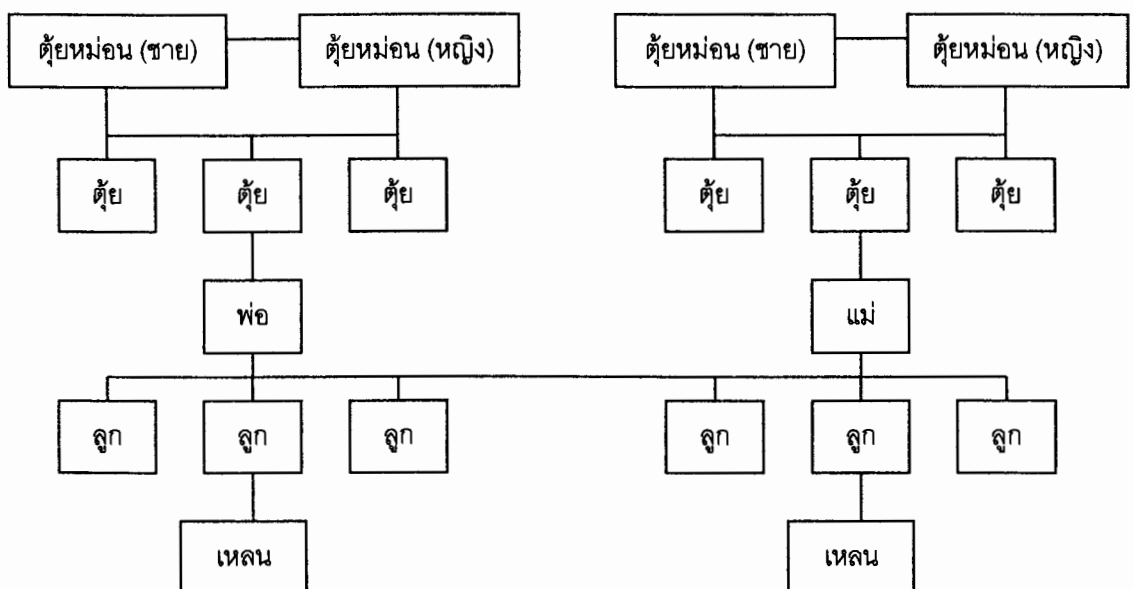
การแต่งงานระบบที่ 2 ก็นั่นแหละ คือ การเลี้ยงข้าวแขกเหลือที่มาร่วมงานแต่งที่บ้านเจ้าสาวโดยฝ่ายเจ้าสาวจะเป็นธุระในการจัดเลี้ยงแขกที่มาร่วมงานทั้งหมดแล้วสุดท้ายก็จะมีการกินแขก (ขว้างแขก) คือ การเอาข้าวมาข้าวแขกที่มาจัดเลี้ยงเพื่อคำขอบคุณ หรือศิริมงคล

การสู่ขอจะมีการใส่ขัน (เสียมี่) โดยในอดีตจะมีการใช้เงิน 3 แถบ ใส่ในขันเพื่อการสู่ขอลูกสาว (เงิน 1 แถบ = 8 บาท) เงินแถบได้นำเข้ามาใช้ในชวงรัชกาลที่ 4 – 5 และใช้เรื่อยมาแทนเงินเบี้ยในอดีต เงินแถบมีลักษณะ เป็นเงินเหรียญเหมือน เงินเหรียญ 10 บาท ในปัจจุบัน¹⁰

อาชีพชาวไทเขิน ในอดีตชาวไทเขินเป็นผู้ที่มีฝีมือในด้านการทำเครื่องเงิน (ครัวฮัก ครัวหาง) เป็นอย่างมาก จะเห็นจากร่องรอยของใช้ที่รุ่นลูกหลานเก็บรักษา และอนุรักษ์ไว้ เช่น แอบเหลียม ชันหมาก อูบ และโอใส่ของ ไม้คานหาบ เครื่องเงินสำหรับใส่ของ และเพาะปลูก คำขายล่องแก่งไปค้าขายระแหง (ตาก) แก่งสร้อย สล้าบ้าน ทำนา

ปัจจุบัน วิถีชีวิตของชุมชนชาวไทเขินได้เปลี่ยนไป โดยเฉพาะได้มีอาชีพด้านการเกษตร ทำนา เพาะปลูก คำขาย อุตสาหกรรมในครัวเรือน ได้แก่ การเย็บผ้า จักสาน และรับจ้างแทนอาชีพการทำเครื่องเงิน ช่างก่อสร้างบ้านเรือน และการทอผ้า ยังคงรักษา และมีอยู่เช่นที่ บ้านต้นแห่น้อย และบ้านต้นแห่นหลวง

ระบบครอบครัว ครอบครัวเป็นครอบครัวใหญ่ มีป่อหม่อน แม่หม่อน อาวุโสมากที่สุด รองลงมาคือพ่อดัยแม่ดัย พ่อ แม่ ลูก หลาน หลาน ในปัจจุบันมีการเปลี่ยนไป เนื่องจากสภาวะทางเศรษฐกิจ จึงมีการแยกครอบครัวออกไปตั้งเอง แต่ว่าการนับถือยังคงเดิม

แผนผังที่ 1 แสดงระบบครอบครัว

ที่มา : บ้านต้นแห่น้อย อ.สันป่าตอง จ.เชียงใหม่ อาคารเอนกประสงค์ (เลื้อบ้าน) 2549

การแต่งกายของชาวไทเขิน การแต่งกายของชาวไทเขินของ ชายจะนุ่งเสื่อสีอ่อนยาว ทรงกระบอก คอกลม สีขาว หรือสีน้ำตาลอ่อน และสีด้ามี่รังดุมที่ทำจากฝ้าย ส่วนกระดุมจะเป็นผ้า หรือกระดุมเงิน จะมีผ้าเช็ด (ผ้าพาดบ่า) ทำเป็นลวดลายมีชายผ้าจะใส่เมื่อมีงานบุญ ส่วนกางเกง (ผ้าเตี่ยวโยง) จะเป็นสีดำ หรือสีน้ำเงิน ส่วนชุดทำงานจะใส่เสื้อชุดดำ หรือกรมท่า

ภาพที่ 3 แสดงการแต่งกายของชาวไทเขินของ ชาย

มหาวิทยาลัยศิลปากร ส่วนวิจัยสิทธิ

การแต่งกายของชาวไทเขินของ หญิงจะนุ่งเสื่อแขนยาวทรงกระบอก สีอ่อน หรือสีดำ สีดำอ่อนคอกลม ฝากลางหรือเฉียง สีขาว หรือสีน้ำตาลอ่อน สีกรมท่า สีด้ามี่รังดุมที่ทำจากฝ้าย ส่วนกระดุมจะเป็นผ้า หรือกระดุมเงิน จะมีผ้าซับในผ้าสไบผ้าเฉียงบ่า ทำเป็นลวดลายเหมือนของ ชาย ที่มีผ้าโพกหัวสีขาว หรือสีอ่อน ฝานุ่งจะเป็นผ้าทอที่ขอบผ้าขึ้นเป็นสีน้ำตาล หรือสีดำ หัวผ้าขึ้น และตีนขึ้น สีช่วงในผ้าขึ้นจะทอลายขวางเล็กๆ สลับกันจนถึงขอบผ้าขึ้นด้านล่าง

ภาพที่ 4 แสดงการแต่งกายของชาวไทเขินของ หญิง

อาหารการกินของชาวไทเขิน อาหารของชาวเขินแต่เดิมนั้นจะเป็นอาหารที่หาได้จากบริเวณบ้าน หรือตามสวนที่ทำการเพาะปลูก ตามทุ่งนา หรือตามที่ทำการเพาะปลูก อาหารมักจะเป็นแบบง่ายๆ เช่น ต้มผักกาด ผักหวานบ้าน ผักเข้าจะใส่เกลือ ถั่วเน่าแคบ อึ้งบม (แอ็บอึ้ง) จะรับประทานกับน้ำใบทับทิมต้ม กำก็้อปี้ ตาขุ่นลูกเล็กๆ ใส่มะขาม และเครื่องเทศ ส้ามะแตง (แตงกวา) ส้าโม่มะม่วง ส้าพริกกบ ปลาบึงอบ (ใส่น้ำพริกในถ้วยปลา) แกงเนื้อ ส่วนมากรับประทานข้าวหนึ่งของหวาน และขนม ข้าวเอ็บกล้วย ข้าวเอ็บจ๊อก ข้าวเอ็บลูกกุย สาคุ เป็นต้น

ชาวไทเขินมีชีวิตความเป็นอยู่ที่เรียบง่ายในเรื่องอาหารการกิน ส่วนมากใช้พืชผักพื้นบ้านในการนำมาประกอบอาหาร อาหารของชาวไทเขินนั้นมีลักษณะคล้ายกับอาหารของชาวล้านนาเป็นส่วนใหญ่

การละเล่นพื้นบ้านของชาวไทเขิน การละเล่นต่างๆ ส่วนมากจะมีการเล่นคล้ายคลึงกับชนชาติพันธุ์ต่างๆ ในเขตอำเภอสันป่าตอง และใกล้เคียง เช่น สะบ้า ฯลฯ และการละเล่นของเด็กมีดังเช่น สักกระแตะสามขา หมาว้อโล่ เต่าอวบไซ่ ไก่ชน (ทำจากลูกมะพร้าวมีเดือยเหล็กสำหรับ ผลัดกันตี) เข้าวาง (ลูกผู้ชาย) เป็นต้น

5.4 ความสัมพันธ์ ระหว่างชุมชนกับระบบนิเวศวิทยา และการปรับตัวกับวัฒนธรรมต่อบริบท จากสภาพแวดล้อมโดยรวมที่พบในการตั้งถิ่นฐานของชาวไทเขิน และชาติพันธุ์อื่นนั้นมีการสรรหาที่ตั้งที่มีความสอดคล้องกับการดำเนินชีวิตของชาติพันธุ์มากที่สุด และจะมีการปรับตัวและแก้ปัญหาที่จะเกิดขึ้นได้อย่างสอดคล้องกับสภาพแวดล้อมเมื่อมีการเปลี่ยนแปลงไม่ว่าจะระบบเทคโนโลยีต่างๆ ที่ส่งผลมาในปัจจุบัน แต่ถึงกระนั้นชาวบ้านผู้อาศัยก็ยังมีการดำเนินชีวิตเหมือนเดิมตามที่ปฏิบัติมาแต่ก็มีการปรับตัวเข้าตามยุคสมัยได้อย่างลงตัว อีกทั้งการปรับตัวเข้ากันกับระบบนิเวศวิทยา โดยมีวัฒนธรรมเข้ามาเกี่ยวข้องก็ยังมีปรับเปลี่ยนเข้ากัน อย่างเช่นตั้งถิ่นฐานบริเวณที่มีความอุดมสมบูรณ์แต่ก็ยังมีความสภาพการเปลี่ยนแปลงของพื้นที่ตามกาลเวลาและชาวบ้านยังคิดถึงการป้องกันต่างๆ ที่จะเกิดขึ้นที่ไม่คาดคิดเช่น การยกเรือนสูงเพื่อป้องกันสัตว์รบกวนและน้ำที่จะท่วมได้ตลอด สรุปได้ว่า ความสัมพันธ์ ระหว่างชุมชนกับระบบนิเวศวิทยา และการปรับตัวกับ วัฒนธรรมต่อบริบทนั้นมีความคิดที่สอดคล้องกับการพึ่งพาอาศัยธรรมชาติโดยแฝงภูมิปัญญาต่างๆ เข้าไว้ด้วยกันตั้งแต่อดีตกาล

5.5 การตั้งถิ่นฐาน และองค์ประกอบชุมชนของไทเขิน ย้อนหลังกลับไปประมาณ ก่อน สมัยพระเจ้ากาวิละ กลุ่มแม่น้ำวาว กลุ่มน้ำจืด กลุ่มน้ำปิง น้ำแมริมน น้ำแม่แจ่ม น้ำลี้ กับกลุ่มน้ำสาละวินจนไปถึงทางตอนใต้ของแม่น้ำแยงซี มีความสัมพันธ์กันมาช้านานกับหมู่บ้าน ต่อหมู่บ้าน โดยมีเส้นทางการค้าโบราณผ่านสายน้ำ ภูเขา และผืนป่า โดยการเดินทางของพ่อค้าวัวต่างเพื่อทำ

การค้าขาย และไปมาหาสู่กันระหว่างชาวล้านนา กับชาวไทใหญ่ ไทจีน ไทลื้อ ในประเทศพม่า เกิดเป็นความสัมพันธ์กันทางวัฒนธรรมอันสืบเนื่องมาเป็นปกติในยุคอดีตมา

ต่อมาเมืองเชียงตุงของชาว "ไทจีน" ได้ถูกพม่าโจมตี เพื่อต้องการให้เมืองเชียงตุงเป็นเมืองขึ้น ในครั้งนั้น "เจ้ามหาขานาน" ซึ่งเป็นกษัตริย์ของชาวไทจีน ได้ขอความช่วยเหลือจากเมืองเชียงใหม่ "พระเจ้ากาวิละ" เจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่จึงได้ให้ "เจ้าพุทธวงศ์" (พระยาพุทธวงศ์ ซึ่งต่อมาได้เป็นเจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่ องค์ที่ 4) คุณกำลังยกทัพไปช่วยเจ้ามหาขานานขับไล่พม่าที่เมืองเชียงตุงแต่ไม่สำเร็จ จึงได้ถอยทัพมาอยู่ที่เมืองยอง โดยมีกองทัพของ "เจ้ามหาอุปราชธรรมลังกา" (พระยารัชมังคลา ซึ่งต่อมาได้เป็นเจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่ องค์ที่ 2) และเจ้านายอื่นๆ ได้ยกทัพไปช่วยเหลืออีกแต่ก็ไม่สำเร็จจึงถอยกลับมาตั้งเมืองเชียงใหม่

"เจ้ามหาขานาน" กษัตริย์ของชาวไทจีน ก็ได้นำชาวไทจีนส่วนหนึ่งที่สมัครใจ จากหมู่บ้าน ต่างๆ ของเมืองเชียงตุง อพยพติดตามเจ้ามหาขานาน ลงมาที่กองทัพเมืองเชียงใหม่ลงมาตั้งรกรากถิ่นฐานใหม่ที่เมืองเชียงใหม่ และบริเวณโดยรอบตัวเมืองเชียงใหม่ ตั้งแต่บัดนั้นเป็นต้นมา

ชาวไทจีนแต่ละบ้าน (หมายถึงหมู่บ้านที่อยู่ในเมืองเชียงตุง) เมื่อมาถึงเมืองเชียงใหม่ พร้อมกับเจ้ามหาขานานกษัตริย์ของชาวไทจีนแล้ว ก็ได้รวมกลุ่มเครือญาติของตนเองที่มาจากหมู่บ้านเดียวกันกระจ่ายกันออกไปจับจองหาที่อยู่ใหม่เป็นกลุ่มๆ กลุ่มละหนึ่งหมู่บ้านบ้าง หรือหลายกลุ่มต่อหนึ่งหมู่บ้านบ้าง กลุ่มใหญ่บ้างกลุ่มเล็กบ้าง เริ่มตั้งแต่บริเวณรอบๆ กำแพงเมืองเชียงใหม่ และบริเวณที่ห่างไกลจากตัวเมืองเชียงใหม่หลายสิบกิโลเมตรก็มี แยกย้ายกันไปตามความต้องการของแต่ละกลุ่ม เช่น บ้านวัวลาย(บ้านจัวลาย) ตำบลนายยา ตั้งอยู่ทางทิศใต้ใกล้ๆ กับกำแพงเมืองเชียงใหม่ บ้านท่ากระดาศ ตำบลฟ้าฮ่าม ตั้งอยู่ทางด้านทิศตะวันออกเฉียงเหนืออยู่ห่างจากกำแพงเมืองเชียงใหม่ประมาณ 5 กิโลเมตร

ส่วนชาวไทจีนที่เดินทางไปหาที่อยู่ห่างไกลจากตัวเมืองเชียงใหม่ ประมาณ 20 - 30 กิโลเมตร แต่ก็ยังอยู่ในเขตนครเมืองเชียงใหม่ เช่น ตั้งอยู่ทางด้านทิศใต้ของตัวเมืองเชียงใหม่ ปัจจุบันอยู่ในเขตอำเภอสันป่าตอง ก็มีบ้านปาลานและบ้านต้นแหน

ชาวไทจีนที่เลือกทำเลที่ตั้งไปทางทิศตะวันออกของทิศตะวันออกของตัวเมืองเชียงใหม่ ซึ่งอยู่ห่างไกลจากตัวเมืองเชียงใหม่ประมาณ 1 - 30 กิโลเมตรมีหลายหมู่บ้าน อาทิ เช่น ในเขตอำเภอดอยสะเก็ด เขตอำเภอสันทราย ในเขตอำเภอสันกำแพงในปัจจุบัน มีบ้านสันข้าวแคบ ฯลฯ

กลุ่มแม่น้ำขาน ก็เป็นที่อยู่อาศัยของคนชนชาติต่างๆ ที่อพยพเข้ามาในยุคหลังสงคราม "เก็บผักใส่ซ้า เก็บข้าใส่เมือง" อันได้แก่ชาติพันธุ์ ลัวะ ไตจีน ไตลื้อ ไตยวน เม้ง ไตใหญ่ และยองชาติพันธุ์เหล่านี้แต่เดิมอพยพเข้ามารวมกลุ่มกันที่บ้านนายยา ในตัวเมืองเชียงใหม่ ต่างก็ได้แยก

ย้ายกันไปตั้งหมู่บ้าน ตั้งบ้านเรือน ชุมชนอยู่กันเป็นกลุ่มๆ โดยแบ่งแยกสายพันธุ์กันอย่างชัดเจน โดยเป็นกลุ่มหมู่บ้าน ไตจีน ไตลื้อ เม้ง และลัวะ เป็นต้น เมื่อกาลเวลาได้ผ่านไปจึงเริ่มมีการผสมผสานกันระหว่างชาติพันธุ์ แต่งงานกัน) จึงเกิดการผสมผสานกลมกลืนข้ามชาติพันธุ์กันบ้าง แต่ก็ยังไม่หนาแน่นกันเท่าไร แต่กระนั้นก็ยังมียุคสมัยที่พยายามรักษาความเป็นเอกลักษณ์ของชาติพันธุ์ของตนเอาไว้อย่างเหนียวแน่น โดยประเพณี วัฒนธรรมต่างๆ ของชาติพันธุ์ของตนเอง ในจำนวนนี้ คือ ลัวะ เป็นกลุ่มที่ปิดตัวเองมากที่สุด และถัดมาก็คือ กลุ่มชาติพันธุ์ ไตจีน (ไทจีน)

ตำนานการตั้งถิ่นฐานของชาติพันธุ์ไทจีนบริเวณลุ่มน้ำแม่ขาน จากมูลเหตุการณื อพยพฯ มาจากทางตอนใต้ของกลุ่มน้ำแยงซี และลุ่มน้ำสาละวิน ได้เริ่มทยอยอพยพมาตั้งถิ่นฐานในลุ่มแม่น้ำขานเป็นระยะๆ ตั้งแต่ในยุคสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น หรือสมัยเมืองเชียงใหม่ได้เป็นอิสระจากพม่า แล้วชาติพันธุ์ไตจีน ไตลื้อ ก็เริ่มอพยพลงมาตั้งถิ่นฐานอยู่ตอนปลายของน้ำแม่ขาน ถึงแม้ว่าจะอยู่ในสภาพภูมิภาคทำเลที่ด้อยกว่าทางตอนบนของน้ำแม่ขานนั้น แต่ก็มีคุณสมบัติในการตั้งถิ่นฐานภายใต้สภาพภูมิภาคนั้น

อดีตชาวไทจีนที่เข้ามาตั้งหมู่บ้านใน อำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่ เป็นพื้นที่แรกนั้น คือ บ้านต้นแห่น และบ้านท่าเตื่อ โดยการอพยพมาจากแคว้นเชียงตุง ประเทศพม่า ด้วยเหตุที่บ้านเมืองเกิดความเดือดร้อนจากสงครามจึงได้รวมกลุ่มกันอพยพลงลงมาตามแม่น้ำสาละวิน แล้วแยกกระจ่ายกันออกไปตั้งถิ่นฐานในดินแดนที่เป็นรอยต่อระหว่างไทยกับพม่าดังเช่น กลุ่มชาติพันธุ์ที่ตั้งรกรากแล้วตั้งชื่อว่า บ้านต้นแห่น และบ้านท่าเตื่อ จะเป็นกลุ่มไตลื้อ และไตจีน ได้นำสิ่งของ (สินค้า) ต่างใส่หลังวัวค้าขายเรื่อยมาแรมเดือน จนมาถึงพื้นที่ทำเลบริเวณที่เรียกว่า บ้านท่าเตื่อ ในปัจจุบัน ซึ่งอยู่ใกล้บริเวณน้ำแม่ขาน ได้เห็นว่าน่าจะต้องตั้งหลักปักฐาน แหล่งที่ทำมาหากินได้อุดมสมบูรณ์ ก็ได้กลับไปรับลูกเมีย จากเชียงตุงมาตั้งถิ่นฐาน และแสวงหาพื้นที่ในการเกษตรกรรมต่างๆ อีกพวกหนึ่ง (ไทจีน) ได้หาทำเลที่ตั้งบริเวณที่มีต้นมะเดื่ออยู่มาก จึงเรียกตนเองว่า บ้านท่าเตื่อ อีกพวกมาหาทำเลบริเวณริมน้ำมาขาน มีความอุดมสมบูรณ์ดี จึงตั้งรกรากบริเวณริมต้นต้นไม้หน่ใหญ่ และต้นไม้ลาน ที่อยู่บริเวณริมน้ำแม่ขานจึงเรียกตนเองว่า บ้านต้นแห่นหลวง บ้านต้นแห่นน้อย และบ้านปาลาน ตามลำดับ การเข้ามาหาทำเลที่ตั้งบริเวณน้ำแม่ขาน และภายหลังได้เริ่มมีการกระจายตัวกันตามริมน้ำแม่ขานขึ้น และเกิดเป็นชุมชนต่างๆ ขึ้นอีก จนถึงปัจจุบันเรื่อยมา

5.6 การปลูกเรือนของชาวไทจีน การปลูกเรือนของชาวไทจีนนั้น จะสร้างด้วยไม้ ใต้ถุนโล่งเนื่องจากน้ำท่วมจนถึงพื้นเรือน หลังคาคล้ายทรงบ้านหมากด้วยดินขอ (กระเบื้องที่ทำจาก

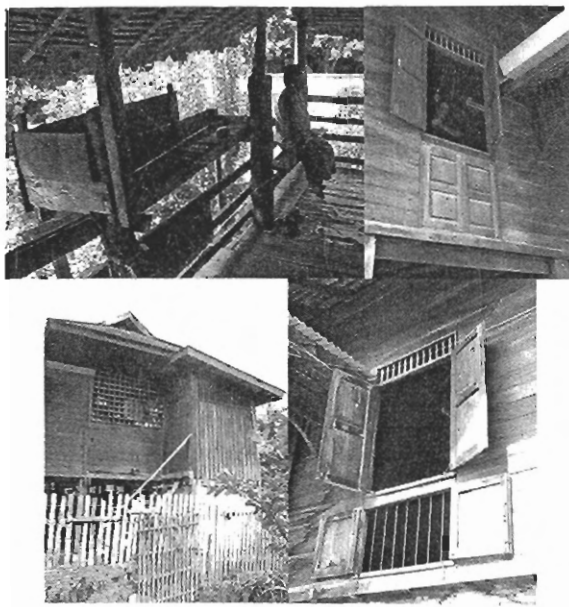
ดินเหนียว) หน้าต่างบางบานมี 2 ส่วนคือ หน้าต่างด้านบน และหน้าต่าง ด้านล่างใช้สำหรับเปิดรับลมเย็นเวลาหน้าร้อน ตัวเรือนจะมีการแบ่งห้องเป็นสัดส่วน อันประกอบด้วย ห้องที่ต้อย (ปู ยา ตายาย) อยู่ เรียกว่า เื่อนหลวง เื่อนประตูด้านบนอาจมี “ห้ายนต์” มีลักษณะเป็นไม้แผ่นแกะสลักลง อาคม อยู่เหนือบานประตู เพื่อป้องกันสิ่งชั่วร้ายเข้าสู่ในเื่อนหลวง¹¹ มีส่วนขานยื่นออกไปจากตัวเรือน เรียกว่า “เต็น” สำหรับตากลม และทำกิจกรรมภายในเื่อน มีห้องครัวเป็นสัดส่วน ส่วนเสาเรือนนิยมสร้างวางไว้บนหิน หรือซีเมนต์ (กุ่มเต็นเสา) จะไม่นิยมฝังเสาทั้งต้น เพื่อป้องกันปลวกและความชื้นของดินผาบ้านบริเวณข่มบน (พื้นที่ต่างระดับกัน) หรือบริเวณเตาไฟ จะทำเป็นผาไหล (ผนังเลื่อนเปิด) สามารถเลื่อนปิด – เปิด ได้ เพื่อให้แสงสว่างถึงถึง ตรงผาเรือนที่บรรจบกันตรงเหลี่ยม มุม ของเสา จะมีไม้แผ่นตีประกบไว้ เรียกว่า “ไม้ซี่หลาย”) เพื่อเป็นการขอรอยต่อของผาเรือน¹²

เอกลักษณ์อีกอย่างหนึ่งที่สังเกตที่บริเวณหน้าจั่วบนหลังคาเรือน จะทำเป็นไม้แกนตั้งขึ้นไป และแกะสลัก หรือฉลุเป็นลวดลาย เรียกว่า “เจียรนัย” ลายนก (นกกก) หรือบางที่จะเรียกกันว่า “จองปสี” ซึ่งสันนิฐานว่าได้รับอิทธิพลมาจากพม่า¹³

วิธีการก่อสร้าง โดยจะเริ่มจาก ส่วนล่าง ก่อน แล้วจึงไล่ขึ้นด้านบน มุงหลังคา ประกบผนัง แล้วติดหน้าต่างเป็นอันเสร็จ โดยมีวิธีการ ดังกล่าวนั้น วันเริ่ม เรียกว่า “วันปัก” โดยจะหล่อเสาเตรียมระยะเอาไว้ แล้วทำพิธีไหว้บูชาโดยใช้ข้าวต้มมัด ,ดอกไม้ต่าง ๆ ไหว้ และตั้งเสาพญา (เสาเอก) ซึ่งจะเป็นที่สิ่งสถิตของเทวดาเรือน¹⁴

สรุปได้ว่า วิธีการสร้างเรือนของชาวไทยจีน และพิธีกรรมต่างๆ เกี่ยวกับเรือนไทยจีนนั้น มีการใช้รูปแบบการสร้างตามสูตรของการสร้างเรือนล้านนานั้นเอง

5.7 พื้นที่ใช้สอยภายใน ภายในอก กับพิธีกรรมซึ่งสัมพันธ์กับนิเวศวิทยา เรือนพื้นถิ่นไทยจีนมีความเป็นลักษณะเฉพาะของการพักอาศัยและสัมพันธ์กับระบบนิเวศวิทยาของบริบทนั้นๆ และสืบทอดมาตั้งแต่รุ่นบรรพบุรุษโดยการสร้างเรือน (ปกเื่อน) นั้นเจ้าของเรือนฝ่ายชายจะเป็นผู้ออกแบบและสร้างเอง¹⁵ สรุปคือ เป็นผู้ควบคุมการก่อสร้างทั้งหมดตั้งแต่ที่ตั้งเรือน วัสดุที่จะใช้สร้าง รูปลักษณะหน้าตาเรือน และองค์ประกอบต่างๆ โดยได้แบ่งภูมิปัญญาต่างๆ และแบ่งไปด้วยความเชื่อที่นับถือและเคารพอย่างเช่น เื่อนจะต้องระบายอากาศได้ดีเนื่องจากพื้นที่นั้นๆ มีสภาพภูมิอากาศที่ร้อนชื้นจึงต้องออกแบบให้เรือนระบายอากาศ ความร้อน และความชื้นออกไป มีการเปิดช่องต่างๆ อย่างตั้งใจ และไม่ตั้งใจตามสภาพแวดล้อมที่อาศัยนั้นๆ อีกทั้งผู้อาศัยภายในเือนยังสามารถรับรู้สภาพแวดล้อมภายใน และภายนอกให้มีความสัมพันธ์กันได้

ภาพที่ 5 การรับรู้สภาพจากภายในสู่ภายนอก กับพิธีกรรมซึ่งสัมพันธ์กับนิเวศวิทยา

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

เชิงอรรถท้ายบทที่ 2

¹ พรพิไล เลิศวิชา และ อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว, ชุมชนหมู่บ้านลุ่มน้ำขาน (นนทบุรี : โรงพิมพ์ธารปัญญาเอ็ดดูเคชั่น, 2546), 17.

² พรพิไล เลิศวิชา และ อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว, ชุมชนหมู่บ้านลุ่มน้ำขาน (นนทบุรี : โรงพิมพ์ธารปัญญาเอ็ดดูเคชั่น, 2546), 80 – 81.

³ พรพิไล เลิศวิชา และ อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว, ชุมชนหมู่บ้านลุ่มน้ำขาน (นนทบุรี : โรงพิมพ์ธารปัญญาเอ็ดดูเคชั่น, 2546), 24.

⁴ ทวี สว่างปัญญากร, ตำนานเมืองเชียงตุง (แผนกอนุรักษ์และเผยแพร่วรรณกรรมล้านนาธรรมสถานมหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2527), 6 – 7.

⁵ A.B. Giswoid and Prasertna Nagara, Remarks on Relesions Between Kentung and Chaingmai (Chaingmai : n.p. 1983), 13.

⁶ วีระชาติ พاجرทิศ, ประวัติการตั้งบ้าน – วัด – โรงเรียน ของชาวไทเขินบ้านป่าป๋อง (ม.ป.ท., 2545. พิมพ์ในงานศพนายน้อยเหลา พاجرทิศ เมษายน 2545.), 3 - 4.

⁷ วีระชาติ พاجرทิศ, ประวัติการตั้งบ้าน – วัด – โรงเรียน ของชาวไทเขินบ้านป่าป๋อง (ม.ป.ท., 2545. พิมพ์ในงานศพนายน้อยเหลา พاجرทิศ เมษายน 2545.), 3 - 4.

⁸ วีระชาติ พاجرทิศ, ประวัติการตั้งบ้าน – วัด – โรงเรียน ของชาวไทเขินบ้านป่าป๋อง (ม.ป.ท., 2545. พิมพ์ในงานศพนายน้อยเหลา พاجرทิศ เมษายน 2545.), 3 - 4.

⁹ วีระชาติ พاجرทิศ, ประวัติการตั้งบ้าน – วัด – โรงเรียน ของชาวไทเขินบ้านป่าป๋อง (ม.ป.ท., 2545. พิมพ์ในงานศพนายน้อยเหลา พاجرทิศ เมษายน 2545.), 3 - 4.

¹⁰ สัมภาษณ์ ประยูร อรุณประดิษฐ์, ชาวบ้านต้นแห่น้อย จังหวัดเชียงใหม่, 12 กุมภาพันธ์ 2549.

¹¹ สัมภาษณ์ นิคม จันทรพรหม, เจ้าของเรือนกรณีศึกษาที่ 2 เลขที่ 20 หมู่ 7 บ้านต้นแห่น้อย จังหวัดเชียงใหม่, 10 กุมภาพันธ์ 2549.

¹² สัมภาษณ์ พรณี ตันจ้อย, เจ้าของเรือนกรณีศึกษาที่ 3 เลขที่ 18 หมู่ 7 บ้านต้นแห่น้อย จังหวัดเชียงใหม่, 10 กุมภาพันธ์ 2549.

¹³ สัมภาษณ์ อเนก ปวงคำ, ชาวบ้านต้นแห่น้อย จังหวัดเชียงใหม่, 12 กุมภาพันธ์ 2549.

¹⁴ สัมภาษณ์ อเนก ปวงคำ, ชาวบ้านต้นแห่น้อย จังหวัดเชียงใหม่, 12 กุมภาพันธ์ 2549.

¹⁵ สัมภาษณ์ ยุพิน แก้วอินท๊ะ, ชาวบ้านต้นแห่น้อย จังหวัดเชียงใหม่, 11 กุมภาพันธ์

2549.

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์